

**AJUTORUL PUBLIC JUDICIAR ÎN
MATERIA TAXELOR JUDICIARE DE TIMBRU –
GARANȚIE A DREPTULUI DE ACCES
LA O INSTANȚĂ**

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Conducător științific

Prof. univ. dr. Viorel Mihai Ciobanu

**Prof. Emerit univ. dr. Corneliu Bîrsan, Membru corespondent al
Academiei Române**

Student-Doctorand

Liviu-Alexandru Viorel

**Facultatea de Drept
Universitatea din București**

– 2023 –

Avizat,
Conducător științific,
Prof. Univ. Dr. CORNELIU BÎRSAN

CUVINTE CHEIE: *ajutor public judiciar, taxe judiciare de timbru, drept de acces la o instanță, garanții contra arbitrariului, proporționalitate, Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Codul de procedură civilă.*

I. Cercetarea științifică întreprinsă

1. Tema aleasă

1.1 Incursiune explicativă în domeniul de cercetare și definirea subiectului cercetării în termeni accesibili

În rândurile următoare voi explica – liminar, de o manieră succintă – ceea ce am **urmărit** să analizez, să explic și să argumentez prin intermediul acestei teze, pornind de la celula de bază a lucrării.

Față de perspectiva europeană a lucrării, voi examina dreptul de acces **la o instanță** potrivit terminologiei forului strasbrughez, iar nu dreptul de acces **la justiție** – sintagmă întrebuințată în plan intern –, cu excepția situațiilor în care referirea ar viza dimensiunea constituțională ori a ipotezei citărilor.

Lucrarea tinde să identifice o **formulă integratoare** în cadrul aceleiași ecuații a binomului „taxe” – „ajutor” și care să fie și în armonie cu dreptul abstract și general al acestuia, *i.e.* „accesul” la o instanță. **Tripticul** din titlatură format din „ajutor” – „taxe” – „acces” constituie coloana vertebrală a tezei, delimitează încă din start substanța și hotarele tezei și absoarbe întreg bagajul exegetic și informațional: a) din cei 3 termeni de forță, **lumina** cade neîndoielnic asupra „ajutorului” (public judiciar *lato sensu* – cuprinzând deopotrivă ajutorul public judiciar aferent persoanelor fizice cu privire la plata taxelor judiciare de timbru și facilitățile la plata taxelor judiciare de timbru aferente persoanelor juridice) care constituie **celula de bază**, substanța tezei; b) demersul se află sub egida dreptului de *acces* la o instanță grație explicativului „garanție” care fundamentează și cimentează perspectiva analizei – drept al omului cu valențe europene, constituționale și legale; c) *taxele* judiciare de timbru au rolul de „**identificator**” și implicit de „**limitator**” al ingerințelor patrimoniale examinate.

Este bine cunoscut faptul că într-un proces civil se interpun diferite **obstacole** în calea dreptului de acces la o instanță; în limbajul tehnico-juridic ele sunt denumite „**ingerințe**”; acestea reprezintă **elementul-cheie premisă** al „perturbării” dreptului de acces la o instanță.

Procesul civil român *stricto sensu* cunoaște două mari **categorii** de ingerințe în exercițiul dreptului de acces la o instanță, *i.e.* cele patrimoniale și cele nepatrimoniale. Între acestea, un loc aparte – prin prisma caracterului vizibil al componentei financiare – îl ocupă cele dintâi.

La rândul acestora, categoria ingerințelor **patrimoniale** – una ofertantă din perspectivă **cantitativă** și a **diversității** elementelor componente – are mai multe manifestări în practică: taxele judiciare de timbru, cauțiunile judiciare, onorariul avocațial, onorariul curatorului special atunci când acesta se află în sarcina părților, onorariul expertului, al traducătorului, al interpretului și al executorului judecătoresc.

Prefațată în bună măsură și de titlul său, astfel cum arătam, lucrarea de față nu își propune să ajungă în străfundurile întregii palete de ingerințe patrimoniale (în dreptul de acces la o instanță) anterior evocate, ci se mărginește la una singură; miezul lucrării de față îl constituie plata **taxelor judiciare de timbru**. Acestea reprezintă – în mod neîndoielnic – **principala** și cea mai **frecvent** întâlnită ingerință patrimonială în dreptul de acces la o instanță care poate împiedica exercitarea acestui drept în procesul civil; reprezintă **prototipul** ingerinței patrimoniale atât la nivel macro (*i.e.* al statelor contractante), cât și la nivel micro (la nivel național); în același timp sunt și cele mai **cunoscute**, fiind **omniprezente** în practica instanțelor naționale și, prin ricoșeu, și în practica organelor de jurisdicție europene; ca atare, s-ar putea spune chiar că ele formează dreptul comun în materia de ingerințelor patrimoniale.

Curtea Europeană a Depturilor Omului („Curtea”, „Curtea EDO”, „Forul Strasbourghez”) a reținut, pe cale pretoriană, că taxele judiciare de timbru reprezintă ingerințe în dreptul de acces la o instanță, că trebuie să fie prevăzute de lege (în particular de cea română) și că, în general, urmăresc scopuri legitime. Aceste aspecte au fost clarificate, în decursul vremii, în termeni și cu titlu definitiv, în jurisprudența constantă a forului strasbourghez, fără ca ulterior instanța europeană să facă rabat de la acest standard-cliseu.

În logica acestui test de validitate mai rămâne de stabilit măsura în care ele sunt – în raport de datele specifice ale cauzei – **proporționale** cu scopul urmărit. Raportul dintre **resursele** justițiabilului și nivelul **taxei** este unul **dezechilibrat**: în timp ce resursele justițiabililor sunt prin esența lor **finite**, taxele judiciare de timbru calculate la valoarea obiectului nu sunt limitate de legiuitorul autohton în quantum. Urmarea logică este aceea că pot tinde către **infini**t și astfel, de multe ori nu va exista o reflectare a resurselor justițiabilului în mecanismul de calcul al taxei. Analiza nu se rezumă în mod strict la dificultățile cu care se confruntă justițiabilii foarte **săraci** ci, astfel cum voi argumenta pe parcursul lucrării, vizează chiar și justițiabilii **înstăriți**, aflați în situația de a fi nevoiți să achite un quantum **prohibitiv** cu titlu de taxă judiciară de timbru prin raportare la situația lor financiară.

Problematic este, din păcate, faptul că **unicul mecanism** autohton de **limitare** a cuantumului (taxei judiciare de timbru) este **ajutorul** public judiciar *lato sensu* (adică cel care poate fi accesat deopotrivă de persoane fizice și de persoane juridice), unul ce exercită o presiune fantastică asupra încasărilor din taxe judiciare de timbru la bugetele locale. Aceasta pentru că, mecanisme de tipul clinicilor operate de facultăți (Islanda, Norvegia), birourile statale (Republica Cehă), procurorii publici (Polonia), organizațiile non-guvernamentale (Belgia, Italia, Germania) sau munca *pro bono* a societăților de avocați (Republica Cehă, Norvegia, Anglia și Țara Galilor, Scoția¹) nu au ca obiectiv „pomparea” resurselor financiare pentru finanțarea plății de către justițiabili a taxelor judiciare de timbru, ci vizează mai curând o altă formă de ajutor public judiciar (*i.e.* plata onorariului avocatului) cu specificul acesteia, *inter alia* informarea și/sau oferirea de consultanță, asistența ori reprezentarea juridică prin avocat. Tot astfel, polițele

¹ *M. Reimann*, Cost and fee allocation in civil procedure: a synthesis, în *M. Reimann* (editor), Cost and fee allocation in civil procedure, Ed. Springer, New York, 2012, p. 38.

de protecție juridică Legal Expenses Insurances („LEI”) există numai la nivel de reglementare, nu și în practica societăților de asigurare din România, iar finanțarea procesului de către un terț nu beneficiază de o reglementare expresă în sistemul nostru de drept.

1.2 Excluderi

Am ales să tratez doar o mică fracțiune din dreptul de acces la o instanță. Analiza restricțiilor în calea dreptului de acces la o instanță – domeniu de o **vastitate** impresionantă și extrem de **eterogen** – chiar mărginit prin creionarea a numai uneia dintre ingerințele patrimoniale (*i.e.* taxele judiciare de timbru) sugerate de titlul tezei ar fi fost în mod obiectiv imposibil de parcurs și de dus la bun sfârșit în întregul său, într-o manieră care să și corespundă exigențelor științifice și care, astfel, să tindă la **epuizarea** subiectului; nu puteam urmări nici măcar la nivel teoretic dezideratul unei tratări **exhaustive** a temei inspectate, pe deplin conștient de ramificațiile sale către infinit care nu aveau cum să-mi dea posibilitatea de a spera măcar la consemnarea și analizarea întregii pleiade de probleme. Tocmai de aceea, au fost necesare o serie de limitări; fără acestea aș fi trecut inerentă geamandură a unui spațiu rezonabil al cercetării și aș fi ajuns la o teză de proporții (și mai mari) și m-aș fi văzut nevoit să mă rezum la generalități și banalități înghesuite, cu diluarea semnificativă a substanței lucrării. Nădăjduiesc că din jocul acestor constrângeri am izbutit să acopăr nucleul problemelor cardinale, că nu am omis elemente esențiale și nici nu am simplificat prea mult analiza în anumite diviziuni ale lucrării.

Toate aceste limitări pornesc de la premisa generală că destinatarul acestei lucrări este juristul român și, astfel, demersul s-a raportat în permanență îndeosebi la aspectele de real impact asupra sistemului de drept român cu aplicabilitate practică în procesul **civil român**.

Din modul în care am definit subiectul cercetării rezultă că aceasta are șase hotare principiale implicite care conturează exceptările, după cum urmează:

1. **Latura penală a art. 6 din Convenție.** Mă voi canaliza asupra laturii **civile** a prevederilor art. 6 din Convenție.

2. **Alte ingerințe patrimoniale în afara taxele judiciare de timbru.** Voi avea în vedere taxele judiciare de timbru cu limitarea divagațiilor în zona diverselor altor restricții de ordin financiar având numeroase manifestări procedurale prezente în jurisprudența forului strasbourghез precum: a) **cauțiunile**¹, inclusiv obligația de a furniza *cautio judicatum solvi* (cauțiune pentru condamnare la plată²) și garanția pentru costurile pe care le-ar ocaziona

¹ Deși într-o variantă embrionară a tezei cauțiunile judiciare se regăseau în *corpus*-ul lucrării, în forma de astăzi, acestea pur și simplu nu ar mai fi încăput.

² În franceză, „*caution de condamnation à payer*” (*C. Puigelier*, Dictionnaire juridique, ed. 1, Ed. Larcier, Bruxelles, Belgia, 2015, § 807, p. 148; *G. Cornu*, Vocabulaire juridique, ed. a 9-a actualizată, PUF, Paris, 2011, p. 153), adică sumă de bani plătită de un străin pentru a putea formula acțiuni acoperind costuri și prejudicii la care ar putea fi obligat prin hotărârea ce s-ar pronunța (ComisEDO, *X. c. Suediei*, dec. de inadm. din 28.02.1979). Astfel cum bine s-a remarcat în doctrina românească, în dreptul nostru nu există vreo cauțiune specială la care partea străină să fie obligată, în considerarea acestei calități specifice și nici o înrăutățire ori schimbare a cauțiunii pentru același considerent (*S.-L. Rus*, Ajutorul public judiciar, în RDC nr. 5/2009, nota de subsol nr. 27, p. 54). În Grecia, pentru a putea solicita garanție pentru costuri, pârâtul trebuie să demonstreze că situația financiară a reclamantului îl va împiedica să execute costurile stabilite prin hotărâre (*P. Yessiou-Faltsi, L.-M. Pipsou*, Access to justice in Greece: costs and legal aid, în Rezultate Căutare, în Revue hellénique de droit international nr. 59/2006, p. 173 cu referire la art. 169 din Codul de procedură civilă).

adversarul dacă reclamantul pierde procesul¹; b) sumele pe care părțile trebuie să le plătească pentru a accesa serviciul public al justiției, cum sunt de exemplu sumele de bani la care au fost obligate într-o fază procesuală anterioară și pe care trebuie să le achite pentru a putea formula calea de atac împotriva hotărârii ipotetic neexecutate²; c) onorariile **expertilor**³; d) cheltuielile de **deplasare** și de pierdere a timpului de lucru decurgând din existența unei cauze judiciare⁴; e) cheltuielile de **judecată** (inclusiv onorariul avocatului); f) **despăgubirile** – sub forma exonerării la plată⁵ ori numai a **plafonării** acestora⁶.

3. **Taxele judiciare de timbru ca ingerințe patrimoniale prin rigoșeu (indirecte) în dreptul de acces la o instanță.** În lucrare mă voi referi exclusiv la acele limitări ale taxelor judiciare în dreptul de acces la o instanță care au, ori care ar putea avea, efect direct asupra dreptului de acces la o instanță din cauza naturii lor financiare. Exclud din analiză taxele judiciare de timbru care în mod paradoxal nu constituie *de facto* obstacole financiare directe, ci **colaterale** asupra dreptului de acces la o instanță. În scop clarificator precizez că un exemplu de ingerință nepatrimonială neanalizat îl constituie încălcarea dreptului de acces la o instanță constatată de Curte în cauza *Hietsch c. României*⁷. În această cauză, un recurs fusese anulat ca netimbrat și, ulterior, fusese respinsă și contestația în anulare ca nefondată, deși dovada de achitare a taxei judiciare de timbru nu ajunsese la dosarul cauzei la momentul soluționării recursului din cauze **neimputabile** reclamantului, care îl transmisese în interiorul termenului legal.

4. **Aspectele extraprocesuale.** Față de natura „judiciară” a taxelor de timbru mă voi concentra asupra chestiunilor ce țin de etapa judecătii unui proces în curs, fără a trata elemente extraprocesuale (precum ajutorul public constând în consultații juridice în vederea apărării unui drept sau interes legitim în justiție ori vizând ajutorul judiciar specific executării silite, chiar dacă venită în prelungirea naturală a procesului).

¹ ComisEDO, *G. c. Regatului Unit*, dec. de inadm. din 1.10.1990.

² De exemplu, în cauza CEDO, *García Manibardo*, hot. din 15.02.2000, § 44, apelul reclamantului fusese respins ca inadmisibil pentru că nu achitase suma la care fusese obligat la plată cu titlu de despăgubiri prin hotărârea atacată, ca o cerință de admisibilitate pentru a i se permite să formuleze apel. Voi face totuși o mică digresiune în această zonă pentru a observa modul de a raționa al forului strasbourghez, în această materie specifică, pe terenul proporționalității (Partea I, Titlul 2, Capitolul 2, Secțiunea III, § 1, 3.1).

³ CEDO, *Smolić c. Croației*, hot. din 15.03.2018, § 49.

⁴ *G. Knaul*, Promotion and protection of all human rights, civil, political, economic, social and cultural rights including the right to development. Report of the Special Rapporteur on the independence of judges and lawyers, 15.03.2013, A/HRC/23/43, United Nations, Human Right Council, § 47, p. 10, disponibil pe site-ul <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G13/119/35/pdf/G1311935.pdf?OpenElement>, data ultimei accesări fiind 24.05.2021.

⁵ Nerăspunderea companiei aeriene pentru prejudiciile psihice suferite ca urmare a închiderii aeroportului de destinație subsecvent aterizării și a reținerii pasagerilor în clădirea terminalului de către trupele irakiene a fost considerată acceptabilă (ComisEDO, *Manners și alți 4 c. Regatului Unit*, dec. de inadm. din 21.05.1998).

⁶ Taxele de timbru variază de la neînsemnat la substanțial, onorariile avocaților de la substanțial la astronomic, cheltuielile cu probatoriul de la modeste la zdrobitor, astfel că, în măsura în care mai sunt și adunate, povara financiară a proceselor civile în majoritatea sistemelor examinate devine mare, cu excepția proceselor vizând sume mici (*M. Reimann*, op. cit., p. 33).

⁷ CEDO, *Hietsch c. României*, hot. din 23.09.2014.

5. **Elementele legislației ajutorului public judiciar ce exced pilonilor constitutivi.** Nu am făcut o cercetare a întregii reglementări naționale în materia ajutorului public judiciar „pe articole” a OUG 51/21.04.2008 privind ajutorul public judiciar¹ („OUG 51/2008”) ori de tipul analizei clasice monografice; am examinat ceea ce este relevant din perspectiva taxelor judiciare de timbru sub unghiul compatibilității cu art. 6 § 1 din Convenție și am exclus din câmpul analizei procedurile extrajudiciare, prejudiciare și aspectele transfrontaliere. Ca să nu devină și mai stufoasă ori chiar o cercetare monografică m-am văzut nevoit să renunț la chestiuni marginale tezei (precum mijloacele de preîntâmpinare și, după caz, de sancționare a abuzului de drept, cea mai mare parte a cazurilor de refuz de acordare și de stingere a dreptului de ajutor public judiciar *lato sensu*).

6. **Eventuale mecanisme complementare ajutorului judiciar nespecifice și incompatibile cu plata taxelor de timbru.** Am exclus analize referitoare la **clinicile juridice** ori **avocatura pro bono** având în vedere că acestea nu reprezintă mecanisme translatabile în sfera taxelor judiciare de timbru. Nu am avut în vedere decât polițele de tip LEI și finanțările private – care la nivel teoretic ar putea – dacă ar fi utilizate în practică – deveni o opțiune complementară pentru sistemul de ajutor public judiciar cu privire la plata taxelor judiciare de timbru.

Nu întâmplător, în creionarea excluderilor am evitat pe cât posibil folosirea unor termeni definitivi precum „exclusiv” ori „numai”; cu titlu excepțional, considerații de ordin explicativ, istoric, comparativ ori argumentațional au impus totuși mici digresiuni în zona elementelor rămase în afara obiectului tezei, limitate însă la scopurile evocate anterior.

2. Justificarea opțiunii, importanța și actualitatea temei investigate

Tema accesului la „justiție” cunoaște un succes cert²: este probabil cel mai **frecvent** drept derivat din prevederile art. 6 din Convenție vehiculat în **discursurile** contemporane, invocat în fața instanțelor non-penale românești și în fața **Curtii** Europene și cu privire la care instanța europeană a pronunțat numeroase hotărâri de sancționare a Înalțelor Părți Contractante.

Recurența acestor discursuri ar trebui să fie un lucru laudabil. Se vorbește însă prea des despre acest drept în necunoștință de cauză. În mod regretabil a devenit un loc comun ca modalitățile de afirmare a dreptului de acces la „justiție” să nu fie rezultatul unei asimilări critice a Convenției și a jurisprudenței sale; exagerând puțin, se poate spune că, de cele mai multe ori, recursul la acest drept este rodul unui reflex **mecanic**, rudimentar, al unei proclamări omniprezente, până la saturație, **inertiale**, emfatică, fără o minimă **cunoaștere** și **fără** eforturi prealabile de **reflecție** asupra jurisprudenței relevante, o formă de impostură. Tranziția de la „uz” la „abuz³” este resimțită și de instanțele naționale care observă anexarea **abuzivă**⁴ a sintagmei, redusă la un ambalaj fără substanță; tocmai de aceea, adeseori și instanțele naționale ajung să trateze ele însele cu lejeritate

¹ Publicată în MOF nr. 27/25.04.2008.

² L. Milano, *Le droit à un tribunal au sens de la Convention européenne des droits de l'homme*, Ed. Dalloz, Paris, 2006, p. 253.

³ Această trecere este pusă în scenă cu referire la instrumentarul cu care operează unele posturi de televiziune reflectat în „șoc”, „bombă”, „incredibil” (R. Paraschivescu, *Să nu credem în incredibil*, în Două măhuri stau de vorbă, Ed. Humanitas, București, 2018, p. 148).

⁴ Ideea este transpusă în plan juridic din planul filozofic unde s-a relevat faptul că termenul „cultură” a fost puternic abuzat (G. Lițeanu, *Nebunia de a gândi cu mintea ta*, Ed. Humanitas, București, 2016, p. 106).

chestiunea, răspunsul la asemenea „provocări” concretizându-se – nu de puține ori – în statuări lipsite de substanță și neracordate la jurisprudența instanței de contencios european al drepturilor omului. Întrebuințat în această manieră „sufocantă” sloganul accesului la „justiție” își **pierde** farmecul și **relevanța**, intrând într-o zonă comună, derizorie.

Alegerea, relevanța și contemporaneitatea problematicii examinate sunt astfel scoase în relief, în primul rând, de fundalul **crizei** dreptului de acces la „justiție” în materia taxelor judiciare de timbru. Nu se limitează însă la aceasta.

În concret, printre atribuțiile statului român se regăsește și creionarea unei strategii integrate de **informare** juridică și, consecutiv, de **prevenție** a populației cu privire la ceea ce s-ar putea face în fața unui **potențial** proces și la **implicațiile** acestuia. Prin simpla omisiune a exercitării acestor prerogative, în mod paradoxal, tocmai **statul** este cel care **determină** un număr foarte mare de potențiali justițiabili să aibă **nevoie** de **instanță**. Iar când acești oameni ajung în instanță, același **stat** le mai **cere și bani** pentru un serviciu către care au fost „împinși” (chiar de stat).

Este bine cunoscut faptul că procesul civil **nu** reprezintă o rută tocmai **ieftină** de rezolvare a disputelor¹, de cele mai multe ori taxele judiciare de timbru constituind **principala barieră** în calea dreptului de acces la o instanță. Dreptul anterior evocat consacrat implicit în art. 6 § 1 din Convenție reprezintă șansa concretă de care trebuie să beneficieze un justițiabil de a **iniția** un demers procedural civil în fața instanțelor judecătorești, independent de temeinicia acestuia și de a avea posibilitatea să primească o dezlegare (cu privire la acel demers).

Deși aparent banală și în afara sferei subiectelor care ridică cele mai controversate probleme de drept, materia taxelor judiciare de timbru capătă relevanță în contextul **apetenței** – aș zice eu chiar cu o mică exagerare – necontrolate a legiuitorului către **fiscalitate** și a unui sistem centrat prea mult „pe **litera legii**”² și mai puțin – spre deloc – pe latura umană.

Neachitarea taxei judiciare de timbru poate conduce la o soluție de respingere pur formală din partea instanței, de necercetare a fondului pretențiilor, care, la rândul său, poate antama o **nesocotire** a dreptului de **acces** la o instanță. Lucrarea de față tinde să identifice mijloace de **preîntâmpinare** ori, cel puțin, de **diminuare** a riscului materializării unei astfel de încălcări.

Un quantum (al taxei judiciare de timbru) greșit stabilit ar trebuie să poată fi verificat și rectificat cu succes în cadrul cererii de reexaminare a modului de stabilire a taxei, iar o **imposibilitate** obiectivă de plată dovedită totală, parțială, într-un timp scurt ori dintr-o dată ar trebui să poată fi remediată, pe calea cererii de ajutor public judiciar *lato sensu*. Problematic este, din păcate, faptul că **unicul mecanism** autohton de **limitare** a quantumului (taxei judiciare de timbru) este **ajutorul** public judiciar *lato sensu*. Revenind la cele două mecanisme naționale evocate, trebuie precizat că acestea sunt de **ultim resort** pentru justițiabil și fac parte din cortegiul acompaniator al garanțiilor procesuale contra quantumului taxelor judiciare de timbru care, din păcate, sunt tratate uneori cu prea multă ușurință ori ignoranță (în practică), iar rezultatul poate deveni vizibil sub aspectul condamnărilor Curții pe terenul art. 6 § 1 din Convenție. În concret, respingerea

¹ În anumite condiții, negocierea poate servi scopului stingerii diferendelor la un preț mai mic decât cel presupus de un proces civil.

² L. *Hamid*, Taxele judiciare de timbru și accesul la justiție, Studia Universitatis Babeș-Bolyai Iurisprudentia, nr. 1/2011, pp. 40 – 41.

acestor mijloace procesuale naționale are vocația încălcării dreptului de acces la o instanță într-o eventuală plângere individuală adresată Curții Europene.

De aici rezultă **nevoia** de a **cunoaște criteriile de evaluare** a cuantumului taxelor judiciare de timbru cu care operează forul strasbourghez, precum și **cerințele** pe care trebuie să le îndeplinească un sistem de ajutor public judiciar funcțional; odată cunoscute și aplicate, șansele ca instanța europeană să mai constate existența unei încălcări a dreptului de acces la o instanță scad semnificativ.

O teză construită pornind de la această cărămidă bazală este menită să (re)aducă la lumină o problemă cu oarecare **vechime**, dar peste care trecerea vremii **nu** a tras căderea cortinii **desuetudinii**; în mod deloc surprinzător, **istovitoarea recurență** cu care Înaltele Părți Contractante au fost condamnate pe terenul art. 6 § 1 din Convenție și locul fruntaș deținut de statul român într-un clasament virtual de acest tip a păstrat viu interesul pentru taxele de timbru și pentru ajutorul public judiciar.

Chiar dacă, în prezent, în mod paradoxal poate, nu se mai află sub o intensă presiune mediatică, plasarea problematicii dezvoltate în cuprinsul acestei teze sub tutela dreptului de acces la o instanță a implicat în mod necesar multiple evaluări dintr-o dublă perspectivă împletită de drept european al **drepturilor omului** și național, împrejurare ce a făcut ca tematica să capete o **însemnătate științifică superioară** care să-i accentueze **actualitatea**.

Opțiunea pentru analiza unei **unice ingerințe** patrimoniale în dreptul de acces la o instanță pornește de la necesitatea ca lucrarea să nu capete structura și conținutul unei monografii, iar în mod specific pentru **taxa** judiciară de timbru trebuie căutată în **proeminența** acesteia în economia sistemului nostru de drept procesual civil, în **gravitatea** și **amplarea consecințelor** juridice corespunzătoare neachitării sale, în natura principial ofertantă sub aspectul temelor de **dezbateri** și de reflecție de prim-plan livrate de doctrină și jurisprudență, în **dificultățile** practice pe care le-a ridicat în decursul timpului și pe care continuă să le ridice inclusiv sub aspectul reflecției în jurisprudența Curții Europene¹, chestiuni care au făcut din tema aleasă una demnă de o cercetare aprofundată.

Demersul acesta de cercetare **nu** ar fi fost **întreprins** dacă în România **ar fi existat** (a) o **reglementare** procesual civilă expresă, limpede și, mai ales, coerentă și previzibilă a unui **mecanism** care să facă **suportabilă** plata taxelor pe care subiecții taxabili sunt nevoiți să le avanseze în procesul civil pentru ca pretențiile acestora să poată fi analizate de o instanță (b) dublată de o jurisprudență **predictibilă** așezată pe aceste coordonate – și nu de una guvernată de principiul „după ureche”.

Actualitatea lucrării este întărită și de **recenta** adoptare a **Legii nr. 31/2023** care a introdus modificări importante în special în materia **pragurilor fixe** de

¹ Cele mai multe condamnări suferite de statul roman la Strasbourg vizează – așa cum era de așteptat – problematica taxelor judiciare de timbru deopotrivă sub aspect procedural și sub aspect substanțial; la distanță mare se află încălcările decurgând din cuantumul excesiv al cauțiunilor și al onorariului executorului; nu au fost consemnate condamnări în legătură cu onorariul altor participanți la proces. Pentru opinia conform căreia problema cea mai spinoasă a fost aceea a nivelului exagerat al taxelor judiciare de timbru, că au mai existat și sancționări în materia onorariului executorului și deloc pe terenul onorariului avocatului, a se vedea *N.-Gh. Pușcariu*, Eficacitatea ajutorului public judiciar. Probleme teoretice cu aplicabilitate practică, în RRDA nr. 4/2015, p. 108.

eligibilitate financiară în materia ajutorului public judiciar cu privire la persoanele fizice.

În contextul **resuscitării** interesului pentru problematica aleasă și, consecutiv, a readucerii sale la viață, tema rămâne în continuare una **ofertantă**, iar cercetarea întreprinsă apare nu atât utilă, cât **necesară**. Angajarea într-un **demers îndrăzneț și anevoios** precum cel evocat, cu o **miză** procesuală **uriasă**, într-un **domeniu sensibil** în care **nu există căi de mijloc**, caracterizat de existența unor divergențe ireconciliabile este fără îndoială **riscantă**; pentru mine însă acest demers s-a dovedit a fi o reală **provocare**.

3. Întrebările la care răspunde teza. Scopul și obiectivele

Rezolvările argumentate la care am reflectat îndelung cu prilejul redactării prezentei lucrări au pornit de la următoarea întrebare: în ce măsură sistemul de **ajutor** public judiciar român *lato sensu* cu privire la plata taxelor judiciare de timbru **răspunde exigențelor convenționale** ale art. 6 § 1 din Convenție ?

Această interogație globalizatoare fondatoare – ce nu se poate rezuma la un răspuns simplu – subîntinde alte șase întrebări punctuale, ajutătoare, deschise ce conturează mai limpede hotarele *corpus*-ului cercetării întreprinse: (a) cum **afectează cuantumul** taxelor judiciare de timbru dreptul de acces la o instanță în dreptul român ? (b) cum se evaluează, în concret, raportul de **proporționalitate** dintre cuantumul taxelor judiciare de timbru și scopul urmărit ? (c) este standardul de evaluare a proporționalității **urmat în practica** autohtonă ? (d) există, în legislația națională suficiente **garanții** contra **arbitrariului** (acel aleatoriu deseori generator de perplexitate) ? (e) este **ajutorul** public judiciar *lato sensu* cu privire la plata taxelor judiciare de timbru o **garanție** a dreptului de acces la o instanță cu adevărat **eficientă** în dreptul nostru ? și, finalmente, (f) ce ar fi de făcut pentru **creșterea eficienței** ajutorului public judiciar *lato sensu* cu privire la plata taxelor judiciare de timbru?

Răspunsul la aceste întrebări va ieși la lumină în urma unei investigații **comparative** aprofundate a **standardului** convențional cu cel din dreptul (procesual civil) național, dar și din comparațiile cu alte sisteme de drept ce conțin reguli moderne receptabile, în anumite limite, în dreptul nostru. În acest din urmă sens, înțelegerea modului în care alte sisteme tratează – și așa adăuga și care gestionează – problema costurilor procesuale este valoroasă în **evaluarea propriului regim** juridic atât pentru legiuitori, cât și pentru factorii de decizie politică, indicând probleme comune, soluții (*e.g.* modalități de îmbunătățire a accesului la o instanță), tendințe ce dau posibilitatea grupării sistemelor juridice în familii și tradiții¹.

Ca rezultat al cercetării problemelor de drept european al drepturilor omului și de drept intern aflate la confluență, în cele mai mărunte detalii ale acestora, teza de față își propune, *inter alia* (a) să identifice – *e.g.* **nivelul de permisivitate în concreto** conferit de instanța de la Strasbourg în stabilirea taxelor judiciare de timbru raportat la marja națională de apreciere recunoscută statelor, de **flexibilitate** și de **eficiență** juridică a **filtrului național** de reglare a cuantumului taxelor sub unghiul art. 6 § 1 din Convenție, cerințele **minimale** pe care trebuie să le îndeplinească un sistem de **ajutor** public judiciar eficient²,

¹ M. Reimann, op. cit., pp. 4 – 5.

² Jurisprudența instanței europene ne arată că simpla consacrare de către stat a unei scheme de ajutor public judiciar ca parte a obligațiilor sale convenționale nu este suficientă în sine pentru a răspunde exigențelor art. 6 § 1 din Convenție. Bunăoară, forul strasbourghез a reținut caracterul nefuncțional al sistemului de ajutor public judiciar chiar în cauze împotriva statului român raportat la (a) neîndeplinirea garanțiilor de independență și imparțialitate de

criteriile de evaluare *in concreto* a limitei de la care taxele judiciare de timbru pot aduce atingere dreptului de acces la o instanță¹ (fără limitarea la cele reiterate în bine cunoscuta frază întrebuițată de forul strasbourghez prin care indică în mod nelimitativ aceste criterii), zonele fragile ale reglementării naționale și, subsecvent, ale practicii judiciare naționale cu potențial de amenințare a încălcării art. 6 § 1 din Convenție) –, (b) să pună **diagnostice** în raport de standardul convențional, (c) să deslușească, să limpezească neclarități (mai vechi), să ridice probleme la fileu, să le ofere o rezolvare să **trateze disfuncționalitățile** diagnosticate oferind o dezlegare tranșantă, amplu argumentată, în acord cu liniile directoare ale jurisprudenței (pe cât posibil recente) a instanței de la Strasbourg prin implementarea raționamentelor și a soluțiilor promovate în jurisprudența Curții EDO prin argumente de drept național și, în final, (d) să propună variante de **îmbunătățire** a cadrului normativ intern.

Acest spațiu insuficient amprentat științific până în prezent va servi drept teren al cercetării întreprinse.

4. Noutatea cercetării

Printre preocupările științifice constante de pe parcursul cercetării doctorale s-a numărat și contribuția personală substanțială la o lucrare dedicată taxelor judiciare de timbru², publicată în răstimpul pregătirii prezentei lucrări unde aportul meu a vizat problematici legate de **taxele** judiciare de timbru și, în mod specific, de **cererea de reexaminare** a modului de stabilire a taxelor judiciare de timbru. În mod firesc, această lucrare a servit drept sprijin în elaborarea tezelor din cuprinsul acestei lucrări.

Teza de față **nu** urmărește să bifeze simpla multiplicare prin rostogolire într-o nouă lucrare a acelorași arhicunoscute **generalități** jurisprudențiale ale organelor de jurisdicție europene; ea tinde să propună, într-o *primă* fază **conștientizarea** aprofundată a acestora; *apoi*, tinde să exploreze și să aprofundeze particularități; iar *mai apoi* urmărește să identifice o punte de legătură și, consecutiv, să realizeze un transfer jurisprudențial eficient de la nivel european, în plan intern, urmând modelul doctrinei procesual civile franceze, pentru a corija lacuna din doctrina noastră procesual civilă, limitată la dimensiunea națională, cu excluderea aproape completă a izvorului european.

Lucrarea își propune să analizeze o temă majoră care **nu** a fost îndeajuns de bine **disecată**³ de cei ce au avut privilegiul de a efectua cercetări anterioare în

către Ministerul Finanțelor care avea îndatorirea soluționării cererii de scutire la plata taxei judiciare de timbru și la calitatea de parte în proces și (b) la imposibilitatea promovării unei căi de atac eficiente pentru a fi analizat refuzul de acordare a scutirii (CEDO, *Iorga c. României*, hot. din 25.01.2007, § 47).

¹ Din punct de vedere practic, o bună cunoaștere a jurisprudenței Curții EDO centrată pe identificarea și aplicarea corectă a criteriilor de evaluare a ingerințelor patrimoniale dezvoltate pe calea unei bogate jurisprudențe (a forului strasbourghez) este o condiție *sine-qua-non* pentru o judecată echitabilă a cererii de ajutor public judiciar și pentru preîntâmpinarea unor eventuale soluții de condamnare a statului român pe terenul art. 6 § 1 din Convenție.

² *L.-Al. Viorel, G. Viorel, A.-Al. Oană, R. Rusu-Oană, I.V. Varga, C. Mareș, A. Bran*, Legislația privind taxele judiciare de timbru: soluții, argumente, explicații, Ed. C.H. Beck, București, 2016 („*L.-Al. Viorel et. alii, LTJT*”).

³ Cred că observația își menține validitatea și subsecvent *status-ului quo* remarcat într-o teză de doctorat relativ recent susținută în sensul că ajutorul public judiciar nu a fost abordat în profunzime în nicio lucrare științifică de până la elaborarea lucrării citate (*M.-M. Țibuleac*,

domeniu, fie ei și din „noul val”, dintr-o perspectivă **integratoare**. În pofida relevanței și a actualității neîndoielnice, acest conținut este mai mereu omis de Facultățile de Drept, iar lucrările doctrinare dedicate problematicii în cauză pe care am avut posibilitatea să le consult s-au dovedit a fi **rare**, dedicate fie taxelor judiciare de timbru, fie ajutorului judiciar acordabil persoanelor fizice, fie facilităților ce pot fi conferite persoanelor juridice cu o tentă mai curând **monografică** a instituțiilor corespondente din dreptul românesc și oricum destul de **sărăcăcioase** în conținut.

În concret, nu am mai identificat până acum vreo teză de doctorat ori vreo altă lucrare delimitată de cei **trei piloni** constitutivi deductibili din denumirea lucrării de față, respectiv de două drepturi, *i.e.* **ajutorul** public judiciar și **accesul** la o instanță și de o obligație, *i.e.* plata **taxelor** judiciare de timbru. Este ceea ce am urmărit prin cercetarea întreprinsă, *i.e.* să acopăr acest vid neîndoielnic printr-o analiză practică nu atât de amplexă, cât de **profunzime**, mărginită inevitabil de utopia exhaustivității¹ la care făceam referire mai sus într-o **compartimentare** inspirată inclusiv din jurisprudența forului strasbourghiez aferentă art. 6 § 1 din Convenție.

Lucrarea oferă în premieră **definiții** inaugurale unor termeni-cheie întrebuințați instinctiv, în mod tradițional, în acte normative, în doctrina și în jurisprudența română, fără însă a fi explicați (*e.g.* taxă judiciară de timbru, ingerință patrimonială, ajutor public judiciar etc.) cu care am operat în mod recurent pe parcursul lucrării, dublu ajustate specificului sistemului de drept românesc și, respectiv, obiectului lucrării de față; rolul acestor definiții plasate în finalul capitolului introductiv a fost acela de a face mai accesibilă lucrarea, devoalând cititorului, încă din etapa inaugurală **situarea** autorului față de acești termeni centrali, astfel cum aceștia se prezintă în urma parcurgerii întregului material bibliografic și al definitivării tezei, **familiarizând** din timp cititorul cu această perspectivă și **înlăturând** *ab initio* doza inevitabilă de **ambiguitate** ori de interpretabilitate care ar fi putut exista în absența prezentării acestora în preliminariile lucrării.

Am evitat preluarea unuia dintre tiparele facile, destul de des întâlnite în peisajul nostru doctrinar – și am aici în vedere crearea unei diviziuni izolate, de sine-stătătoare anume dedicată elementelor de **drept comparat** – care cred că s-ar fi dovedit a fi aridă, lipsită de naturalețe și cu un uriaș potențial superfluu care ar fi diluat semnificativ substanța lucrării, încredințat fiind că este mai eficient să **înglobez** asemenea elemente în chiar **corpus**-ul lucrării, distribuindu-le acolo unde acestea se potriveau mai bine pentru a releva similarități, diferențieri interesante ori utile demersului meu; în acest mod am putut să mă concentrez mai bine și mai eficient asupra plusurilor și asupra minusurilor regulilor, mecanismelor și instituțiilor analoge comparate astfel cum sunt acestea reflectate în doctrina și eventual în jurisprudența relevantă și astfel asupra câștigului reglementar ce ar putea fi adus pe calea unui eventual „transplant” în dreptul românesc.

Cum *usus magister est optimus*, o notă de originalitate este dată și de **cunoștințele** acumulate în timp. Întocmai ca în cazul oricărui demers de anvergură acestei teze și cel de față își are rădăcinile în experiența **socială** a autorului; acesteia i se alătură unicitatea experienței **juridice** directe grefate pe o

Ajutorul public judiciar în materie civilă din România, Teză de doctorat, Universitatea „Titu Maiorescu” din București, Facultatea de Drept, Școala Doctorală, 2019, p. 8, nepublicată).

¹ Este memorabilă ideea exprimată de un bine cunoscut publicist în sensul că „scrupulul investigației exhaustive e condamnat la utopie și ridicol” (*A. Pleșu, Cititul cărților în volumul Despre frumusețea uitată a vieții*, Ed. Humanitas, București, 2014, p. 316).

implicare activă în fenomenul judiciar, în calitate de avocat pledant practicant expus, în mod constant, la stimuli judiciari; această situație mi-a facilitat radiografierea stării actuale a justiției procesual civile pentru că – fără a mă limita la confortul dat de instanțele bucureștene – am luat contact și cu alte instanțe din țară; am putut, așadar, să analizez tematica din interior; acestei experiențe șlefuite în timp i se asociază **documentarea** efectuată în domeniul de cercetare și **intuiția** canalizată pe conștientizarea și recunoașterea unor tipare relevante cercetării și valorizarea rațională a experiențelor precedente, toate acestea filtrate prin prisma propriilor **convingeri, principii și credințe**; între acestea un rol important l-a avut **reticența acceptării** șabloanelor **tradiționale** fără o prealabilă reflecție critică; conștient fiind de primejdia imediată a „**distorsiunii de confirmare**” am purtat o permanentă luptă interioară cu propriile idei și convingeri pentru a evita să caut validări ale unor tipare; acest cumul de factori a creat premisele exprimării unor idei și a explorării unor perspective noi.

Tot aici trebuie adăugată **libertatea de opinie** neîngrădită de profesorul coordonator ori de constrângeri inevitabile determinate de afiliere doctrinară, cunoscut fiind faptul că nu am o atare apartenență.

În premieră în doctrina românească efectuez o exegeză **retrospectivă**, nepărtinitoare a **breșelor** mecanismului autohton de **acordare** a ajutorului public judiciar cu privire la plata taxelor judiciare de timbru unele deja constatate de forul strasbourghез în decursul vremii în cauzele contra României, iar altele care – în opinia mea, în raport și de circumstanțele proprii ale cauzei – au potențialul de a fi calificate în viitor de Curte ca încălcări ale art. 6 § 1 din Convenție; această analiză va reliefa (a) dinamica **poziționării** legiuitorului român față de reproșurile venite pe filiera Curții și eventuală sa reacție normativă, pretexte ce îmi vor da prilejul unei noi analize a sistemului **actual**, sau după caz, (b) efectuarea unui exercițiu de proiectare a unor posibile rute de valorificare a unor eventuale constatări în viitor a unor practici ori reglementări pe care Curtea le-ar considera contrare dreptului de acces la o instanță în plan intern.

Semne ale **monotoniei** unei lucrări pot proveni din **unicitatea frecvenței** emitentului; fără a nega valoarea științifică a precedentelor aporuri doctrinare – pe care le recunosc cu recunoștința valorificatorului onest –, nu pot să nu remarc **specializarea** contributorilor: în general s-a avut în vedere o raportare strictă, un unic palier de abordare – național sau convențional; ineditul lucrării este dat și de natura antrenantă, raportată la specificul sectorial **interdisciplinar** drept privat-drept public, respectiv drept procesual civil român – drept european al drepturilor omului, cu inevitabilele implicații ale unei **duble raportări** (convenționale și naționale) și, în mod corespunzător, a unei duble **stratificări** (a raționamentelor, a perspectivelor de analiză și a argumentelor). Astfel că ceea ce am încercat – nu știu dacă am și reușit – a fost să **îmbin** elemente aparent **imposibil** de îmbinat. Într-o neașteptată perspectivă **pluridisciplinară și multidimensională**, teza se află într-o **dinamică ascensională: transgresând** pe verticală **frontierele** dreptului **procesual** civil (care constituie în mod previzibil nucleul preocupărilor mele) și constituțional român „se **înălță**”, virând, prin mijlocirea efectului de pârghie a Legii Fundamentale pe un teren incitant și încântător al dreptului european al **drepturilor omului**; acest proces de glisare (nu de bifurcație) este prima dovadă că **granița** dintre dreptul **public** și cel **privat** nu este atât de **rigidă** și de abisală precum am fi tentați (întru câtva, în mod natural) să o percepem; dimpotrivă, construcția constituțională face posibilă o **tranziție lină** către Convenție. Această trecere a fost **înlesnită** de două modele doctrinare care m-au ghidat și pe care le-am

¹ Este ceea ce în engleză se numește „confirmation bias”, dar care în limba română nu are o traducere precisă, ci una mai curând aproximativă.

valorificat încredințat că, la nivel practic, procedura civilă nu trebuie despărțită de dreptul european al drepturilor omului: a) primul dintre acestea provine de la autoritatea în materie procesual civilă **franceză** – domnul profesor *Serge Guinchard*¹ – ale cărui lucrări de procedură civilă (fie ele coordonate de acesta ori scrise în coautorat) sunt „tapetate” cu jurisprudența organelor de jurisdicție de la Strasbourg, purtând denumiri sugestive ce demonstrează astfel că „traversarea” (la care am făcut referire mai sus) este nu numai posibilă, ci și necesară; b) cel de-al doilea provine de la un emblematic **autor român** – și îl am aici în vedere pe domnul profesor *Ion Deleanu* – care, prin opera sa, a valorificat în mod programatic alte **compartimente conexe** ale procedurii civile – materia drepturilor omului fiind numai una dintre acestea, accesată cu ușurință și familiaritate – într-un demers necesar și relevant contextului procedural. Am urmat această direcție a aplicării jurisprudenței Curții Europene în mod punctual direct în planul dreptului procesual autohton pentru a **umple** goluri și deficiențe și pentru a zugrăvi **fațetele** întregului. Inevitabil, parcurgerea acestui itinerariu național-european a deschis noi orizonturi de cercetare în materia examinată.

Dar, astfel cum deja am antamat, granițele au fost depășite și pe *orizontală*, devansând hotarele legislației autohtone, în dorința de a fructifica și de a împrumuta soluții moderne din **alte sisteme de drept** care să fie compatibile cu dreptul de acces la o instanță și care să servească modernizării și simplificării sistemului actual.

Ca în cazul oricărei cercetări juridice, și în cazul celei de față au fost necesare diferite **analize colaterale, înrudite** ori **conexe** nucleului cercetării pentru a răspunde scopului acesteia indicat în titlul tezei și implicit în obiectivele cercetării. Dorința de cunoaștere nu se putea limita la tema centrală a acestei lucrări; în mod firesc, analiza s-a extins pe filiera elementelor cheie ale situației problematice și a **particularităților** acestora cu inerentele **ramificații** în zone nebanuite ale dreptului european al drepturilor omului. Fără a dilua substanța, în logica osaturii tezei pe care o aveți în față sunt explorate tangențial și alte **alte domenii** juridice **variate** precum dreptul internațional al drepturilor omului, dreptul comparat (prin permanenta raportare la instituțiile și reglementările analoge din legislația modernă a altor Înalte Părți Contractante), dreptul fiscal, dreptul constituțional român, toate într-o unitate juridică impregnată de o doză de neprevăzut.

Cu mici rezerve, analizele în domeniu sunt limitate la reluarea șabloanelor jurisprudențiale ale Curții fără particularizări ori explicații proprii. Încredințat fiind că accentele de originalitate cu valențe practice pot proveni și dintr-o bună cunoaștere și dintr-o disecare a soluțiilor neafiate la îndemână și deci mai **puțin accesibile** publicului juridic, lucrarea nu avea cum să fie reductibilă la simpla analiză critică a jurisprudenței devenită uzuală grație mediatizării. Tocmai de aceea, am urmărit să aduc mai **aproape** cazuistica forului strasbourghez din materia dreptului de acces la o instanță, în mod specific pe cea mai veche, dar mai puțin popularizată, dar și pe cea mai recentă, insuficient valorizată ori chiar nevalorificată; pentru a nu rămâne la stadiul de simplă lozincă, am mers mai

¹ Serge Guinchard este profesor emerit la Universitatea Panthéon-Assas (Paris 2) și strălucit doctrinar francez care a pledat pentru globalizarea dreptului procesual, înțeleasă ca dorință de a scoate dreptul procesual din perimetrul său tehnic pentru a arăta că este atras de garanția drepturilor fundamentale și că în sine constituie garanția garanției drepturilor prin conceptul de proces echitabil, chestiune relevantă inclusiv din perspectiva ancorării studiului justiției și al dreptului procesual în drepturile omului (informațiile au fost preluate de pe blogul personal – *S. Guinchard, Le blog de Serge Guinchard. Vie et oeuvre: du légalisme procédural à l'humanisme processuel*, disponibile pe site-ul <http://sergeguinchard.blogspot.com/2017/07/presentation-de-serge-guinchard-1-vie.html>, ultima dată accesat la 20.11.2021).

departe **extinzând** bine cunoscuta plajă jurisprudențială (una limitată) pentru a putea **conștientiza situația** reglementării și a tendințelor jurisprudențiale naționale în economia cazuisticii actuale a instanței europene dintr-o perspectivă neutră; am identificat, din păcate, **erori comune** comise de instanțele române, sens în care am propus modalități de **corijare** imediată a acestora prin prisma jurisprudenței europene sau, acolo unde aceasta nu exista, prin raportare la spiritul acestei jurisprudențe și la finalitatea reglementării naționale și a art. 6 § 1 din Convenție.

Contribuția mea este reprezentată și de **dubla evaluare cantitativă și calitativă a jurisprudenței**. Având curiozitatea științifică de a **fora, sonda** și de a **procesa** o practică judiciară națională actuală, consistentă sub aspectul **volumului** său, ultrarăspândită, „dezorganizată” și dispersată prin efectul legii pe întreg teritoriul României, am avut posibilitatea, într-o primă fază să **cunosc** mai în profunzime și să **înțeleg** mai bine tiparele modului de gândire și de analiză a problematicii, argumentele, nuanțele, raționamentele și soluțiile avute în vedere de instanțelor autohtone; parcurgând numeroase cauze ale instanțelor naționale și ale celei europene am dobândit o viziune **de ansamblu** asupra problematicii care s-a repercutat în mod direct asupra valorii științifice a lucrării de față; acesta a devenit mai ancorată în realitatea practică – și cred eu – mai convingătoare; cum simpla însușire mecanică a unor asemenea abordări judiciare nu ar fi servit scopului tezei, am procedat, într-o a doua fază la înțelegerea raționamentelor jurisprudențiale și la efectuarea unei analize proprii, **procesând critic** această jurisprudență, inclusiv în ceea ce privește **testarea** raționamentelor țesute în jurisprudența națională din perspectiva jurisprudenței Curții Europene.

Lucrarea de față ar putea constitui o **sursă** și un bun **prilej de îmbogățire** a lucrărilor cantonate exclusiv ori tangențial în zona tripticului din titlu sub aspectul hotărârilor fostei Comisii și ale Curții Europene devenind astfel accesibile **interpretările** argumentative; în mod particular, în cazul meu, noile perspective pe care mi le-a deschis cercetarea care stă la baza acestei lucrări vor presupune valorificarea în propria parte a contribuției la lucrarea „Legislația taxelor judiciare de timbru” sub aspectul revizuirii și completării acesteia corespunzător acestei noi experiențe juridice.

O plusvaloare a cercetării este adusă și de cheile **proprii de interpretare** a hotărârilor și a deciziilor forului strabsurghez (îndeosebi a celor pronunțate în cauzele contra României), prin mecanismul sintezei locale, în cazurile în care acesta nu a oferit explicații pentru că nu a dorit, pentru că nu a găsit necesar să procedeze în acest mod ori pentru că acest rol revenea interpretului.

Remarc – poate cu puțină exagerare – că, *exceptis excipiendis*, superficialitatea, indiferența, simplismul și mediocritatea evaluările moștenite, scrierile juridice fade, adeseori ambigue cărora lectorul trebuie să le găsească semnificația, malformațiile și chiar amputările sistematice ale **pluralismului de idei** și ale **exercițiului critic** au acaparat anumite sectoare ale scenei noastre doctrinare tinzând să devină tipare dominante ale culturii juridice cotidiene; de aceea, mi-am dorit ca prezenta lucrare să se **disocieze** – ferm și integral – de această direcție doctrinară. Pe acest fundal, nu puteam să mă mulțumesc cu o simplă și banală navigare doctrinară și jurisprudențială, cu reluarea unor stereotipuri monotone ori cu reproduceri pasive și servile ale opiniilor exhibate în lucrările utilizate drept sursă¹, nici cu banalitățile unei analize de suprafață, „la repezeală”, sub presiunea timpului și nici chiar cu o prelucrare frugală a materialului bibliografic avut la

¹ O afirmație din spațiul public contra judecăților prefabricate poate fi sugestivă: „a cultiva imprezvizibilul, a reacționa neconvențional [...] a demola ideile gata-făcute” (A. Pleșu, Nu e frumos, în volumul Despre frumusețea pierdută a vieții, p. 125).

dispoziție. Trei rațiuni se așază la baza respingerii abordării evocate: (a) ar fi fost în contrast cu propriile convingeri și cu propriul tipar al scrierilor mele, (b) ar fi fost incompatibilă *eo ipso* cu o cercetare doctorală în general, astfel că (c) șansele ca lucrarea să ajungă maculatură ar fi fost consistente. Mi-am dorit o analiză aprofundată; de altfel, unul dintre comandamentele tezei a fost acela ca printr-o **analiză** de mare **adâncime** să pot pune la îndoială ideea, să fac „**slalom**” printre **clișee** și să le **răstorn** pe cele artificiale cu argumente pertinente; am urmărit astfel să **disec** în cele mai mici amănunte (aparent neimportante dacă nu sunt puse într-un context adecvat existent, eventual ori predictibil) problemele de drept care mi-au ieșit în cale (și nu am dus lipsă !), încredințat de faptul că analiza aprofundată este singura care ar putea conferi **greutate** unei lucrări de acest tip provocând astfel o ruptură radicală și iremediabilă de șabloanele evocate; din această perspectivă, teza reprezintă un veritabil *locus* al ideilor. Am încercat să reunesc toate acestea într-o lucrare **nediluată** de reproducerea seacă a unor texte de lege, de digresiuni nejustificate, de propoziții superflue, înlocuindu-le pe toate acestea cu analiza condensată cu valențe analitico-critice; am analizat opiniile exprimate în doctrină și în jurisprudență și le-am evaluat **critic**, producând în final propriile opinii și propuneri de îmbunătățire a cadrului normativ existent utilizând gândirea într-o abordare convergentă și divergentă. Departate de a fi una de tip nihilist – deși poate că în anumite puncte cercetarea pune la îndoială, în mod combativ, concepții socotite a fi vetuste – lucrarea nu oferă numai variante de lucru (posibile sau chiar vehiculate), ci propune căi și soluții argumentate ori cel puțin argumentabile (și aici am în vedere ipotezele în care doctrina și jurisprudența sunt reticente, iar argumentele expuse sunt în direcția protejării dreptului de acces la o instanță). Mă despart de un anumit curent doctrinar care **evită** pur și simplu **citarea** anumitor **autori** pentru considerente puerile ori poate chiar vindicative și deci condamnabile ori care citează aceiași autori exclusiv în sens **negativ**. Pentru mulți **argumentul de autoritate** preconstituie granițele unui verdict final, ce amputează din fașă spiritul combativ pe terenul complezenței; nu și pentru mine. Fără a nega prestigiul preopinienților mei, nu am ținut seama de pregătirea, de titulatura sau, după caz, de gradele didactice ale acestora, tratând, din această perspectivă **echidistant** opiniile și argumentele exprimate fără aprecieri în funcție de orgolii ori ca efect al recunoștinței. Și astfel nu am exceptat opinii de la judecata critică indiferent de sursa de proveniență a acestora. Voi fi poate criticat pentru această opțiune; rămân însă consecvent opiniei că fiecare autor are propria contribuție ce poate fi valorificată în mod onest și constructiv, dar și că **argumentele** de ordin juridic sunt singurele pârghii care creionează și sprijină o anumită soluție și că sunt singurele care ar trebui să aibă putere de convingere în spațiul juridic; având ca suport juridic opiniile exprimate anterior în doctrină, însă fără a mă limita la acestea, am urmărit să **suplimentez** paleta argumentelor anterior vehiculate cu unele noi, să **nuanțez**, să **explicitiez** și să tratez din alte unghiuri argumentele anterior vehiculate și să introduc în câmpul problematicii abordate **contrargumente noi**, pentru ca astfel acest demers științific să dobândească o consistență și o **sustinere științifică** specifică unei cercetări doctorale, să fie unul onest, veridic și, pe cât posibil, neutru și astfel original. Astfel, **infuzia de combativitate** și **prezentarea argumentelor în straturi** reprezintă un alt element definitoriu al tezei care, sper, deosebește această lucrare de altele de același tip. Încredințat că esențial este ca erorile de evaluare judiciară să nu se repete, le voi menționa preferând să atribui acestor hotărâri lipsa de atenție ori insuficienta reflecție în locul malițiozității¹.

Un alt element de noutate rezidă în modul de asociere a **accesibilității** limbajului cu stilul **metaforic** neconvențional apt să potențeze argumentele. Arătăm că una dintre **dificultățile** mele în redactarea prezentei teze a vizat

¹ În acest sens, a se vedea și *J.F. Smurl*, Eligibility for legal aid: whom to help when unable to help, în *Indiana Law Review*, vol. 12, nr. 3/1979, p. 539.

caracterul **încifrat** sau stilul greoi al unor **scrieri** juridice întrebuințate ca surse, chiar ale unor reputați autori români. Pentru că m-am confruntat cu această problemă și pentru că mi-am dorit ca scrierile mele să nu i se poată imputa bariera impreciziei mi-am trasat ca obiectiv să transmit un **mesaj** cât mai **clar** posibil, ușor accesibil, dificultate (*sic !*) care, din păcate, la rândul său, a presupus în mod inevitabil prelungirea timpului de elaborare a tezei. Unicitatea lucrării rezidă și în **fuziunea** registrului **științific** cu cel **stilistic**. Neîndoielnic, acuratețea utilizării limbajului juridic reprezintă o cerință *sine-qua-non* a unei teze de doctorat; fără însă a prejudicia acest stil și în completarea sa, am recurs la **figuri de stil**, menite a pune mai bine în valoare mesajul din subtextul lucrării, asezonate cu tonuri ajustate contextual de indignare, interogatorii ori provocatoare. Dorința mea a fost ca, în final, lucrarea să fie ușor accesibilă, într-un stil **reșlefuit, concis**, aflat în permanență sub comandamentul dezambiguizării tocmai pentru a nu fi necesare descifrări ulterioare urmărind chiar să aduc claritate în unele paragrafe întunecate din lucrările avute în vedere ca surse. Toate acestea au presupus substanțiale, constante și neconținute **frământări** intelectuale, frecvente **filtrări** și **reevaluări** ale ideilor, a modului de punere în scenă, a argumentelor și a soluțiilor, precum și a nivelului lor de relevanță, comasări, **sistemizări** și reorganizări.

Încredințat că cercetarea doctorală nu trebuie să rămână una eminent teoretică, ruptă de realitate, ci una care să urmărească rezultate care să poată fi aplicate, mi-am dorit ca lucrarea să se distingă prin valențele sale **practice**; în acest sens, am urmărit ca fructificând **experiența** practică dobândită să preîntâmpin conturarea unei teze cu caracter preponderent teoretic, îmbinând cele două sfere și operaționalizând conceptele centrale ale tezei; tocmai de aceea, am integrat, acolo unde a fost cazul și unde a fost posibil, elemente de ordin practic din propria cazuistică ori obținute grație unor cercetări independente, elemente care au dat o valoare aplicativă superioară. De altfel, **generalizările** – date de ideile și principiile evocate – pornesc tocmai din zona aplicativă a dreptului. De asemenea, am urmărit să fac o departajare netă între **eficiența teoretică** dată de lege și de cărți instituțiilor analizate și cea **practică** exprimată de către judecători (în viața reală) – grație unei valorificări a unei jurisprudențe **substanțiale și actuale** – ceea ce mi-a permis să consolidez rubrica *de lege ferenda* cu soluții în această direcție. Propunerile de îmbunătățire reprezintă rezultatul natural al analizei **poziționării** instanței strasbourgeze asupra diferitelor sisteme de ajutor public judiciar, al aplicării jurisprudenței acestui for, al plusvalorii aduse de alte **legislații europene** și al examenului critic al legislației și jurisprudenței **naționale**. Uneori perspectiva practică a implicat chiar și o tendință către matematizare în speranța identificării unui sistem de referință comun care să răspundă nevoii de a efectua **comparații** aritmetice pragmatice. Această necesitate a presupus faptul că, în cazurile în care Curtea **nu** a efectuat **calcule** corespunzătoare analizei de proporționalitate, acestea au fost efectuate de mine, pe baza datelor disponibile în cauzele respective.

Elemente novatoare pot fi extrase și din **compartimentarea** tezei, dificultate care, așa cum subliniam, a fost una majoră în contextul punerii laolaltă a două planuri cu origini diferite; ea este rodul unor îndelungi și frecvente procese de sistematizare și restructurare și chiar de dezmembrare necesare pentru o mai facilă digerare a substanței **eterogene** a tezei care a impus punerea în acord a elementelor de drept procesual civil național și european al drepturilor omului.

Lucrarea bifează și prima analiză riguroasă în doctrina românească a criteriului **șanselor de succes** – socotit de forul strasburghez a fi compatibil cu art. 6 § 1 din Convenție în măsura în care este acompaniat de garanții de calitate a sistemului de ajutor – prin prisma legislațiilor sistemelor de drept moderne ale unora dintre Înaltele Părți Contractante (care consarcă acest criteriu) pentru a putea evalua plauzabilitatea și consecințele unei eventuale **implantări** în schema

noastră de ajutor public judiciar (preluare pe care o socotesc nepotrivită sistemului nostru).

Analiza întregii jurisprudențe a forului strasbourghez în materia ajutorului cu privire la plata taxelor de timbru prin prisma realităților jurisprudențiale autohtone a relevat și necesitatea identificării (a) unei întregi rețele de **piloni de evaluare** a situației personale a solicitantului de ajutor public judiciar și (b) a **criteriilor** de evaluare a unor asemenea ingerințe patrimoniale (fără limitarea la cele redată repetitiv de instanța europeană în bine cunoscuta sa formulă jurisprudențială) – cu atribuirea corespunzătoare a unor denumiri **personalizate** sugestive – care printr-o valorificare adecvată de către instanțele naționale au aptitudinea de a aduce mai aproape de solicitant dreptul de acces la o instanță.

De asemenea, lucrarea repune în discuție problematica existenței unui principiu al **gratuității procesului** civil, principiu perpetuat în mod aparent **mecanicist** în scrierile juridice autohtone contemporane fără vreo reevaluare critică.

Nu în ultimul rând, note de originalitate rezultă și din avansarea unor **propuneri de îmbunătățire** a soluțiilor tehnico-normative actuale din legislația noastră **fundamentate** din perspectivă **teoretică** și cu evaluarea subsecventă a **impactului practic**, unele decurgând dintr-o comparație profitabilă sub aspect științific cu legislația altor state destinate să dea eficiența cuvenită principiului dreptului de acces la o instanță. În urma analizei propunerilor doctrinare de amendare a legislației am putut constata că autorii unor lucrări în domeniu s-au cantonat într-o zonă comună care a pornit de la **premisă** (implicită) că justițiabilii români ar **cunoaște** că există ajutorului public judiciar și chiar că ar fi familiarizați cu cerințele de accesare a acestuia; realitate este însă cu totul alta; tocmai de aceea, recomandările mele de îmbunătățire a legislației autohtone au pornit de la premisa contrară; am socotit că elementul central, prima cărămidă care ar trebui pusă *de lege ferenda* o constituie tocmai crearea unor mijloace de **informare** și **popularizare** a existenței acestei garanții, a termenelor și a condițiilor de accesare. Pentru că multe dintre probleme pleacă tocmai de la lipsa unor asemenea mijloace, numai după ce ele vor fi implementate vor putea fi examinate, în acest nou context, dereglările majore și micile neregularități și făcute reglaje ale reglementării care cred eu că ar trebui rezolvate în viitor. Cu privire la acestea din urmă am pornit de la premisa auto-impusă că numai o concepție precisă a legii și a aplicării sale permite identificarea unor rezolvări. Lucrarea grupează laolaltă pentru întâia dată un număr substanțial de propuneri de ameliorare a cadrului normativ actual pornind de la defecțiuni, de la alte propuneri anterior exprimate și mai ales de la experiența sistemelor de drept ale Înaltelor Părți Contractante. În mod specific, elemente de noutate rezultă și din faptul că lucrarea încorporează și prima **analiză critică aprofundată** a recentei ajustări a pragurilor fixe de eligibilitate financiară în materia ajutorului public judiciar aferent persoanelor fizice introduse prin **Legea nr. 31/2023**, indispensabilă avansării **propunerii** corespunzătoare de **îmbunătățire** a legislației corespunzătoare.

5. Sursele

La realizarea prezentei lucrări am avut în vedere **1.047 surse bibliografice** grupate după cum urmează: (a) 129 de lucrări juridice (inclusiv sub forma contribuțiilor în volume¹) și 6 de beletristică, (b) 6 dicționare, (c) 91 de articole juridice, (d) 90 de surse on-line, (e) 6 conferințe și discursuri, (f) 246 hotărâri și decizii ale forului strasbourghez, (g) 1 hotărâre și 1 ordonanță a forului

¹ Nu am contabilizat în mod separat contribuțiile autorilor în cadrul creațiilor colective.

luxemburghez, (h) 115 decizii ale Curții Constituționale, (i) 233 de hotărâri judecătorești naționale din care 139 nepublicate¹, (j) 15 hotărâri pronunțate de jurisdicțiile naționale ale altor state, (k) 1 directivă, (l) 2 rezoluții ale Comitetului de Miniștri, (m) Constituția României, 34 de acte normative, 6 expuneri de motive, 1 statut, 1 circulară, 1 formă intermediară a unei legi adoptată de prima cameră, 2 propuneri legislative, 1 aviz, 2 puncte de vedere, (n) 31 de acte normative din alte state, (o) 8 studii și rapoarte și (p) 17 răspunsuri la adrese.

6. Metodologia de cercetare

Metodologia a fost profund influențată de **specificul** a două elemente, unul comun tezelor în materia dreptului – și îl am aici în vedere pe cel al **științei dreptului** – și unul propriu domeniului în care a fost efectuată teza – *i.e.* cel al naturii **eterogene** a lucrării.

În mod intuitiv, prima metodă întrebuițată și care a servit inclusiv ca punct de plecare în elaborarea tezei a fost cea a *studiului jurisprudențial*. Am disecat, mai întâi, jurisprudența fostei Comisii și a Curții Europene și mai apoi pe cea a instanțelor naționale. Jurisprudența europeană la care am făcut referire a fost, cu mici excepții, ușor **accesibilă** pe site-ul Curții, în general fără eforturi deosebite grație unui sistem informatic îndeajuns de bine pus la punct, previzibil și adecvat cercetării efectuate; acolo unde a fost cazul, am indicat mai multe hotărâri, în ordine cronologică, spre a evidenția continuitatea jurisprudenței până în prezent.

În context, un loc important l-a avut **observarea jurisprudenței**, (jurisprudență) destul de bogată a forului strasbourghез și a instanțelor de judecată din România în diferite materii cum este cea a criteriilor de evaluare a situației personale ce trebuie avute în vedere la analiza cererii de ajutor public judiciar *lato sensu*; criteriile observate în jurisprudența națională au fost apoi cernute prin sита jurisprudenței europene și supuse unui proces de **sistemizare** a criteriilor observate pentru a stabili **relevanța** lor practică. Problematika nu ar fi fost susceptibilă de o analiză statică a situației actuale, fără exigența **retrospectivei** jurisprudențiale în cauzele contra României; o abordare ce nu ar fi ținut seama de trecut ar fi fost lipsită de acuratețe pentru că ar fi ignorat standardele academice prin omisiunea raționamentelor urmate de instanța europeană pentru a-și arăta nemulțumirea față de mecanismele normative ori jurisprudențiale, cu bogăția criticilor vizând diferitele stadii și formule normative conjuncturale și contextuale care s-au succedat de-alungul vremii în România; tocmai de aceea, **prezentul** nu ignoră **trecutul**.

Metoda studiului jurisprudențial a fost dublată de metoda *studiului doctrinar*, cercetând în mod critic **comentarii** ale hotărârilor instanței europene și ale instanțelor naționale (fie instanțe de judecată, fie instanța de contencios constituțional), precum și opiniile exprimate de diferiți autori în raport de coordonatele configurate prin scopul cercetării întreprinse, în mod excepțional și prin inserarea unor **note** ale doctorandului în interiorul opiniei citate.

Un alt pilon metodologic l-a constituit *cercetarea bibliografică*. Am extras sursele de informare din **baze de date** internaționale, din **indexuri** ale unor reviste, din **cataloge** electronice (ale Facultății de Drept a Universității București ori ale Universității Babeș-Bolyai), din **bibliografia** unor **teze** de doctorat înrudite, din baza de date HUDOC (a forului strasbourghез) efectuând cercetări după cuvinte cheie ori de pe site-uri juridice. Alte surse importante au fost răspunsurile primite

¹ Prin hotărâri nepublicate am în vedere orice hotărâre obținută prin demersuri proprii și pe care nu am identificat-o publicată prin redarea în integralitate, în extras ori prin citarea ca atare în vreo sursă publică.

de la instanțele de judecată, de la autorităților naționale în materie ori de la societăților de asigurare la adresele oficiale pe care le-am formulat.

Am apelat la *metoda istorică* pentru a urmări în timp și apoi pentru a prezenta, sistematiza și uneori chiar pentru a accentua (i) **formarea și evoluția conceptelor** relevante pentru cercetarea întreprinsă, (ii) **evoluția jurisprudenței Curții** (e.g. sub aspectul permisivității unei interdicții generale în acordarea **scutirilor** la plata taxei pentru candidații persoane juridice), (iii) evoluția sistemului autohton de **ajutor** public judiciar și a celui de contestare a cuantumului taxei judiciare de timbru sub **impulsul** jurisprudenței Curții Europene. În acest din urmă sens, pentru a fi în măsură să situez, în mod fidel, din punct de vedere istoric deficiențele constatate de către Curte (având în vedere că momentul pronunțării hotărârilor nu putea reprezenta un criteriu util), am fost nevoit să sortez hotărârile Curții din cauzele contra României după **criteriul reglementării aplicabile** apelând la mențiunile Curții din secțiunea corespunzătoare a hotărârilor ori a deciziilor sale. Acest tip de analiză **dinamică** preponderent axată pe motivele pentru care legiuitorul român a fost ținut în șah de instanța europeană a fost susceptibilă să pună în scenă și să valorizeze saltul normativ și jurisprudențial național sub impulsul jurisprudenței sancționatorii a Curții Europene în cauzele contra României pe fundalul jurisprudențial general; evaluarea acestui context european este de natură a facilita (a) **opțiunea** ori lipsa de opțiune a legiuitorului pentru soluțiile adoptate (în perimetrul marjei de apreciere rămas subsecvent sancționării statului român), (b) **înțelegerea** rațiunilor pentru transformările normative ivite, (c) **consecințele sistemelor** care s-au succedat – eșecul unora și succesul altora – și (d) o **predicție** cât mai apropiată a posibilelor consecințe viitoare ale sistemelor închipuite fie pentru a răspunde dezideratelor convenționale, fie pentru a răspunde problemelor din dreptul național. Însă trecutul nu reprezintă decât punctul cel mai vechi pe o axă temporală ce cuprinde prezentul, dar și viitorul dezirabil și posibil.

Am avut în vedere și metoda *analizei normative a legii* pentru a **înțelege** și **interpreta** în mod onest și în acord cu jurisprudența Curții EDO legislația națională și, în particular, pentru a descoperi măsura și limitele în care dreptul de acces la o instanță se bucură de o consacrare infraconstituțională. Un rol important în elaborarea lucrării l-au avut *metodele* tradiționale de *interpretare a actelor normative*, interpretarea gramaticală ori sistematică. O altă metodă pretabilă cercetării întreprinse a fost cea a *respectării normelor de tehnică legislativă* în elaborarea reglementării-cadru națională¹ relevând **paralelismele** legislative (decurgând din existența a două acte normative în materia cercetată, unul dedicat persoanelor juridice și altul persoanelor fizice), necorelări terminologice ori limbajul juridic **echivoc**.

Recursul la *metoda logică* a vizat, *inter alia*, (a) **analiza jurisprudenței** Curții EDO (indispensabilă pentru a identifica explicații pentru soluțiile pronunțate și, respectiv, pentru a extrage și aplica prin extindere principii ori raționamente în plan jurisprudențial intern), a înțelesului **termenilor** utilizați, a **corelațiilor** care s-au impus a fi efectuate (între reglementarea națională și cea internațională), a diferitelor **judecăți** proprii și **sistematizări** efectuate pe parcursul acestei lucrări, a măsurii în care modificări normative au fost **determinate** de constatarea unor încălcări ale art. 6 § 1 din Convenție de către forul strasbourghez ori (b) conturarea unor tipare de **protocoale** procesuale (i) unul **prealabil anulării** cererii destinat tocmai a preîntâmpina aplicarea acestei sancțiuni, (ii) un altul vizând **obținerea** de către instanță a **documentelor** și/sau **informațiilor** de la solicitant (în cadrul cererii de ajutor public judiciar)

¹ Am întâlnit această metodă descrisă ca analiză a conținutului cadrului reglementar specific din perspectiva normelor de tehnică legislativă în *M.-M. Țibuleac, Teză*, p. 7.

care să țină seama de nevoia de nominalizare, de caracterul indispensabil și de lăsarea unui răgaz rezonabil solicitantului de obținere și depunere a respectivelor documente.

Am utilizat metoda *inductivă* pentru a extrage **dominantele** dreptului de acces la o instanță, ale **ajutorului** judiciar *lato sensu* și **principiile** de analiză a **situației personale** a solicitantului, iar metoda *deductivă* pentru a examina modul de a raționa cu privire la anumite criterii în ipoteze neanalizate încă de Curte, pornind de la statuări jurisprudențiale anterioare învecinate ale aceleiași for strasbourghez.

Întrebuințarea *metodei comparative* a fost inspirată din practica instanței europene care apelează din ce în ce mai mult la dreptul comparat fără ca scopul să fie atingerea uniformității, ci pentru ca hotărârile Curții să aibă credit și autoritate¹. Reflecții ale acestei metode sunt vizibile prin raportare la nivelul (a) **reglementar** – (i) între cererea de reexaminare a modului de stabilire a taxei judiciare de timbru și cererea de ajutor public judiciar, (ii) între diferitele forme de ajutor judiciar (sub aspectul conținutului, al consecințelor juridice în cazul neachitării taxei rămase după încuviințarea ajutorului *lato sensu*), (iii) în raport cu diferitele legislații în materia ajutorului public judiciar (preluând modelul Curții EDO care întrebuințează comparații între legile și diferitele sisteme de drept ale Înaltelor Părți Contractante atunci când interpretează Convenția² cum a fost bunăoară cazul în stabilirea admisibilității unei prohibiții generale în acordarea scutirilor la plata taxei pentru solicitanții persoane juridice), îndeosebi în materia cerințelor de acordare (triaj financiar și pe bază de șanse de succes, procedură de acordare) fie printr-o analiză proprie a sistemului în cauză, fie prin preluarea elementelor indicate în partea dedicată dreptului intern pertinent din cuprinsul hotărârilor și a deciziilor Curții, materializate în propuneri de modificare a legislației actuale – și (b) **jurisprudențial** – între particularitățile diferitelor hotărâri ale Curții Europene cu privire la aspecte similare ori între hotărârile și deciziile forului strasbourghez și hotărârile instanțelor naționale (sub aspectul noțiunilor, criteriilor, modului de aplicare a criteriilor etc.). Din punct de vedere metodologic, criteriul preponderent de selecție a elementelor de drept **comparat** aferente altor legislații întrebuințate în lucrare a fost **eșecul** ori **reușita** prin rodaj a sistemelor de drept³ examinate de Curte, criterii secundare fiind elemente comune ori utile din sistemele de drept examinate pentru analiza efectuată. Am încercat pe cât posibil să mă bazez pe date cât mai **recente**

¹ Cu privire la recursul de către Curte la dreptul comparat, a se vedea *L. Wildhaber*, The role of comparative law in the Case-Law of the European Court of Human Rights, în *L. Wildhaber*, The European Court of Human Rights, 1998 – 2006: history, achievements, reform, Ed. N.P. Engel, Kehl, 2006, p. 186 și p. 187.

² *J. Palkamo, H. Viljamaa, S. Yli-Rahnasto*, Legal aid for legal persons, Themis 2016, International Judicial Cooperation in Civil Matters – European Civil Procedure Team Finland, p. 4, disponibil pe site-ul http://www.ejtn.eu/PageFiles/14777/Written%20paper_Finland.pdf, ultima dată accesat în data de 26.05.2021. Pentru dezvoltări în legătură cu metoda comparativă, a se vedea *S. Gless, J. Martin*, The comparative method in European Courts: A comparison between the CJEU and ECtHR?, în *Bergen Journal of Criminal Law and Criminal Justice*, vol. I, nr. 1/2013, pp. 36 – 52.

³ De exemplu, am utilizat ca termen de comparație schema de ajutor public judiciar din Germania care a fost considerată funcțională și ca asigurând mijloacele eficiente celor săraci și deci o alternativă ce merită examinată și avute în vedere (*Ph. A. Stohr*, The German System of Legal Aid: an alternate approach, în *California Law Review*, vol, 54, issue 2, mai 1996, p. 808, disponibil pe site-ul <https://scholarship.law.berkeley.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2938&context=californialawreview>, accesat în data de 18.06.2019, inaccesibil în 20.05.2021).

(raportându-mă și la specificul temporal al acestor date), **disponibile**, utilizând surse ce par a fi mai **credibile**, evitând pe cât posibil întrebuintărea datelor **contradictorii** sau care cel puțin mie mi se păreau a fi contradictorii, iar atunci când a fost cazul am subliniat dezacordul.

De vreme ce, prin raportare la specificul lucrării, un loc important îl ocupă **relațiile interumane** statornicite între părți și instanțele naționale, am examinat **obstacolele** care se interpun în calea accesului la o instanță al persoanelor defavorizate (inclusiv aspectele legate de necunoașterea ori neînțelegerea mecanismului legal aplicabile taxelor de timbru și ajutorului public judiciar), am fost în mod inevitabil nevoit să dau eficiență *metodei sociologice*.

Am utilizat *metoda* prospectivă (îmbinată cu metoda logică și metoda comparativă) cu precădere în capitolul final anume dedicat pentru a proiecta viitorul, punând în scenă **finalitatea constructivă** a demersului de cercetare întreprins și aducând la lumină mijloacele de optimizare și îmbunătățire a fondului normativ actual, pentru a deschide mai mult accesul la o instanță chiar și acelor justițiabili care nu sunt foarte săraci, dar pentru care plata unei taxe judiciare într-un cuantum prohibitiv ridică probleme sub unghiul art. 6 § 1 din Convenție.

II. Harta tezei

Din perspectivă *pragmatic-structurală*, teza cuprinde două părți. Fiecare titlu, capitol și parte este precedat de o introducere și se încheie cu o rubrică de concluzii.

Prima diviziune a substanței lucrării este precedată de o listă de **abrevieri** și, respectiv, de convenții de **prescurtare** a unor termeni ori sintagme (denumiri simplificate ale acestora), o **incursiune** în problematică și o prezentare a **semnificației** termenilor-cheie frecvent utilizați pe parcursul călătoriei științifice. Acest din urmă segment al lucrării a fost creat – așa cum arătăm – cu dublul scop (a) al cunoașterii de la bun început a sensului exact atribuit de autor, familiarizând astfel, de la bun început, călătorul cu viziunea autorului și (b) al facilitării unei eventuale reveniri pentru clarificări, pe parcursul lecturii, în secțiunea anume dedicată.

Cea *dintâi* parte dedicată dreptului condițional de **acces** la o instanță în materia **taxelor** de timbru – adică celui de-al doilea element și, respectiv, celui de-al treilea element al tripticului din denumirea tezei – cuprinde două titluri cu accente preponderent teoretice și cu o covâșitoare componentă de drept european al **drepturilor omului**.

Titlul 1 al Primei Părți cuprinde 3 capitole și se axează pe acea dimensiune a dreptului la un proces echitabil, centrală pentru teza de față, *i.e.* dreptul de acces la o instanță.

Prima gară în care poposește călătorul este cea în care primește explicații cu privire la **semnificația** dreptului de acces la o instanță, la **dominantele** acestui drept astfel cum se degajă acestea din analiza jurisprudenței forului strasbourghiez și a doctrinei aferente, precedate de o necesară departajare terminologică între dreptul de acces la **o instanță** și dreptul de acces la **justiție**.

Cel de-al 2-lea capitol este dedicat analizei **originii** jurisprudențiale a dreptului la o instanță sub aspectul atestării sale și a **dimensiunii europene** – și mă refer aici la Convenție împreună cu jurisprudența sa și la Carta Drepturilor Fundamentale a Drepturilor Omului („CDFUE”) – și **naționale** – solubilă, la rândul său, într-o latură fundamentală (și am aici în vedere fațeta constituțională) și într-una legală, cu analiza eventualelor deficiențe redacționale.

Capitolul final al Părții I constituie o punere în context, **situând** dreptul de acces la o instanță față de celelalte **garanții ale art. 6 § 1** din Convenție și față de celelalte garanții ale dreptului la un proces **echitabil** și inventariind tiparele **obstrucționiste** ale dreptului de acces la o instanță anterioare declanșării procesului, concomitente soluționării procesului și subsecvente finalizării procesului.

Titlul 2 al Părții I este dedicat taxelor (judiciare) de timbru ca **ingerințe** patrimoniale în dreptul de acces la o instanță, centrale pentru teză și cuprinde 3 capitole destinate să înlăture o eventuală „monotonie” așternută până în acest punct printr-o abordare mai dinamică și mai aplicată, determinată de specificul examinat.

Primul capitol gravitează în jurul calificării taxelor judiciare de timbru ca **ingerințe patrimoniale** în dreptul de acces la o instanță.

Pentru a analiza standardul *Curții* în materie, identific **locul** ingerințelor patrimoniale pe paleta ingerințelor în dreptul de acces la o instanță, analizez **poziționarea** forului strasbourghез față de ingerințele patrimoniale, **definesc** ingerințele patrimoniale, inventariez **diversitatea** de taxe de timbru existente la nivelul Înalțelor Părți Contractante și de **tratamente** sancționatorii aplicate în caz de nerespectare a obligației de plată a taxelor de timbru, împreună cu efectul psihologic pe care îl implică, identific limita până la care acestea sunt considerate rezonabile în viziunea forului strasbourghез și apoi definesc și explic tiparul hotărârilor-rădăcină și al hotărârilor-tulpină.

Glisând la nivel *intern*, observ jurisprudența instanței noastre de contencios constituțional și a instanțelor judecătorești naționale și prezint critici ale acestora sub aspectul particularităților ori al raționamentelor întrebuintate. În continuare cercetez tema-cheie a **gratuității** procesului civil, solubilă în analiza a două probleme fundamentale: (a) Prima dintre acestea vizează problema **existenței** în sine, în plan intern, a unui așa-numit **principiu al gratuității** procesului civil, sens în care răspund mai multor întrebări: Este într-adevăr gratuit procesul civil? Poate fi gratuită justiția pentru că justițiabilul nu trebuie să plătească salariile judecătorilor și ale personalului auxiliar? Poate fi gratuitatea numai parțială? Poate fi asimilat așa-numitul „Principiu al gratuității justiției civile” asistenței judiciare? (b) Secunda are în vedere măsura în care procedurile lipsite de taxe judiciare de timbru reprezintă o **necesitate** ori este numai **oportună**, cu indicarea corespunzătoare a argumentelor pro și contra impunerii taxelor judiciare de timbru din perspectiva forului strasbourghез, a reglementărilor Înalțelor Părți Contractante, a poziției doctrinei și a instanței noastre de contencios constituțional.

Analiza **validității taxelor** judiciare de timbru face obiectul *capitolul secund*.

Sub umbrela *legalității*, tratez măsura în care taxele judiciare de timbru satisfac exigențele de **accesibilitate** și **previzibilitate**, identific bugetul public în care sunt percepute taxele judiciare de timbru, **modalitățile** de **stabilire** a taxelor cu accent asupra asprimii determinării acestora la valoarea obiectului cererii, asupra eventualei permisivități de determinare în acest mod, asupra eventualei justificări și asupra existenței și necesității unor plafoane maxime, **scutirile** la plată cu analiza unor eventuale situații în care exonerarea nu apare justificată sub aspectul scopului legitim și cu examinarea modului în care neaplicarea scutirilor legale poate afecta dreptul de acces la o instanță, dacă există o **flexibilitate** în privința modalităților concrete de **achitare** a taxelor judiciare de timbru, **sancțiunea** pentru neachitarea taxei judiciare de timbru și eventuale **garanții** contra arbitrariului în aplicarea acesteia, măsura în care cererea de **reexaminare** a modului de stabilire a taxei judiciare de timbru constituie o garanție procedurală cu adevărat eficientă a legalei stabiliri a taxei judiciare de timbru, corelația cu

cererea de ajutor public judiciar *lato sensu*, **viciile** remarcate în decursul timpului de forul strasbourghез cu privire la sistemul de contestare a taxelor judiciare de timbru și măsura în care acestea au fost ulterior corijate de legiuitor.

În materia *scopului* legitim urmărit la stabilirea taxelor judiciare de timbru analizez, din perspectiva forului strasbourghез, nivelul de **permisivitate**, distincția dintre scopul abstract și scopul concret, scopurile reținute ca fiind legitime în general, scopurile **reținute** în raport de legislația noastră de-a lungul vremii, precum și **actualitatea** acestora în prezent.

Mergând mai departe la *marja* de apreciere, examinez întinderea acesteia în **domeniile** concrete delimitate de tripticul din denumirea tezei, precum și măsura în care Curtea **Constituțională** este îndreptățită să efectueze o analiză de proporționalitate a nivelului taxelor judiciare de timbru.

Pornind de la **înțelesul** termenului „*proporționalitate*”, urmează să identific **articolul** din Convenție pe temeiul căruia Curtea analizează nivelul ridicat al taxelor de timbru, să inventariez succint jurisprudența forului strasbourghез în materie, să extrag mai apoi **principiile** de aplicare a factorilor de evaluare a situației personale a solicitantului și, în final, să analizez modelul **particular** de proporționalitate dezvoltat de forul strasbourghез în cauzele contra Franței sub aspectul sumei care ar fi trebuit plătită de recurent în temeiul hotărârii recurate și a situației financiare a acestuia.

Pentru a înlătura pâcla de incertitudini ce planează în mod inevitabil în acest moment în domeniul care pune **cele mai mari probleme** practice, pornind de la analiza **sintetică** matematică a jurisprudenței Curții anterior evocată, în succesiunea firească a lucrării, analiza de proporționalitate continuă în *Capitolul al 3-lea*. În această diviziune-standard a lucrării **extrag** mai întâi **criteriile** propriu-zise dezvoltate pretorian de dozare *in concreto* a cuantumului taxelor judiciare de timbru, ca tehnică de evaluare a **justului echilibru** ce trebuie să existe între cele două interese divergente, analizabile în cadrul cererilor de ajutor public judiciar *lato sensu*; evidențiez apoi modalitatea de **asociere** a acestora și evaluez **greutatea** conferită acestora de forul strasbourghез, zugrăvind apoi un peisaj al **implementării** concrete de jurisprudența națională, cu indicarea modalității în care se poate **concilia** perspectiva europeană cu specificul sistemului nostru de drept; în final indic și analizez acele împrejurări, **prezumții** și argumente **ipotetice** care **nu** se pot califica drept **criterii** de analiză a situației personale a solicitantului în cadrul cererii de ajutor public judiciar *lato sensu*.

Partea *secundă* cuprinde 3 titluri și este dedicată elementului central al tezei, primul din tripticul din denumirea tezei, *i.e.* **ajutorul** public judiciar (cu privire la plata taxelor de timbru) ca **obligatie pozitivă** pe terenul art. 6 § 1 din Convenție; raportul de forțe dintre cele două materii aflate la confluență tinde să se inverseze astfel că, treptat, componenta de drept procesual civil a tezei, deși grefată pe cea de drepturile omului, devine dominantă.

Titlul 1 al Părții a II-a este dedicat configurației dreptului de ajutor public judiciar cu privire la plata taxelor judiciare de timbru.

Capitolul 1 constituie un preambul al ajutorului public judiciar ce pornește de la **standardul** convențional pentru a analiza raportul dintre ajutorul public judiciar prin plata onorariului avocatului și ajutorul public cu privire la plata taxelor judiciare de timbru – inclusiv sub aspectul bugetelor din care sunt suportate cele două forme de ajutor, a eventualelor justificări și al eventualelor transferuri jurisprudențiale reciproce –, situarea ajutorului judiciar în șiragul de garanții ale art. 6 § 1 din Convenție, definiția, dominantele acestui sistem, **izvoarele** europene și naționale, în acest din urmă sens relevând eventuale **improprietăți** terminologice în materie și, consecutiv, identificând eventuale **convenții**

terminologice. Examinez apoi **vocația** teoretic universală a justițiabililor la sistemul de ajutor public judiciar, context în care analizez și problematica particulară a formulării cererii de ajutor public judiciar împotriva unei hotărâri de dare în debit.

Capitolul al 2-lea abordează problematica diferitelor **deficiențe** ale sistemelor de ajutor public judiciar român remarcate de-a lungul vremii de forul strasbourghез, grupate pe mai multe materii: (1) competența de soluționare, (2) proporționalitatea taxelor judiciare de timbru, (3) judecata cererii de scutire și (4) soluționarea intempestivă a cererii, ori, după caz, a căii de atac. Pornind de la **vicile** depistate de instanța europeană în acest materie și beneficiind de avantajul reflecțiilor retrospective, **reconstitui** transformările cadrului normativ în privința cererii de ajutor public judiciar (și a precursorilor acesteia) sub asediul adjudecatarului european al drepturilor omului, observ **succesiunea pașilor** înainte efectuați în timp de legiuitorul național și analizez **rațiunea, necesitatea** acestora și eventuale **legături de cauzalitate** a jurisprudenței forului strasbourghез cu acești pași. În încheierea acestui capitol examinez tipologia **hotărârilor-tulpină**.

Itinerariul continuă cu cercetarea din *Capitolul al 3-lea* ce pornește de la jurisprudența forului strasbourghез cu privire la necesitatea **(pre)existenței** unui sistem de **ajutor** public judiciar. Analizez obligațiile pozitive ale statelor și, în mod particular, dacă există o obligație **pozitivă** a acordării ajutorului public judiciar generată de jurisprudența forului strasbourghез pe tărâmul art. 6 § 1 din Convenție. În acest scop examinez măsura în care **simplificarea** procedurilor judiciare ar putea reprezenta o alternativă cu adevărat viabilă la ajutorul public judiciar cu privire la plata taxelor judiciare de timbru și măsura în care dreptul la ajutor judiciar este un drept **condițional**.

În continuare, pornind de la jurisprudența forului strasbourghез și a celui luxemburghez și analizând situația din alte țări, examinez măsura în care ar trebui să fie **recunoscut** dreptul **persoanelor juridice** de a obține ajutorul public judiciar, precum și măsura în care sistemul pus în scenă de statul **român** este racordat la **exigențele** jurisprudențiale ale Curții în această materie.

Titlul 2 al Părții a II-a este dedicat **garanțiilor** dreptului de ajutor public judiciar cu privire la plata taxelor judiciar conferite de sistemul de drept autohton, impuse sau nu pe cale jurisprudențială de forul strasbourghез.

Capitolul întâi explorează garanțiile ajutorului public judiciar cu privire la **formele** de acordare. Examinez categoriile de forme de ajutor propriu-zise, **beneficiile** acestora, precum și **condițiile** de acordare. De o analiză specială va avea parte problema (a) **sanctiunii executării** silite în caz de neplată a ratei, ori după caz, a ratelor eşalonate și/sau amânate sub aspectul compatibilității cu dreptul de acces la o instanță și (b) a posibilității renunțării la ajutorul public judiciar astfel acordat. Examinez mai apoi **compatibilitatea** dintre diferitele forme de ajutor public judiciar cu privire la plata taxelor judiciare de timbru și posibilele **criterii** de departajare între acestea, analizând argumentat și acele împrejurări care nu reprezintă decât criterii aparente de diferențiere. În fine, cercetez măsura în care ar fi posibilă acordarea **scutirilor** la plata taxelor judiciare de timbru, ca facilitate pentru persoanele **juridice**, în contextul controverselor generate de absența unei reglementări exprese în acest sens în sistemul nostru de drept și prin raportare la jurisprudența forului strasbourghез pe terenul dreptului de acces la o instanță și pe cel al unei eventuale discriminări.

Capitolul secund tratează garanțiile **procedurale** privind **soluționarea** cererii de ajutor public judiciar *lato sensu* și debutează cu implicațiile principiului disponibilității procesuale din perspectiva posibilității acordării ajutorului **din oficiu**, în anumite cazuri eminent excepționale și, respectiv, sub aspectul

formelor ce pot fi **acordate** de instanță în raport de formele de ajutor **solicitate**.

Sunt examinate mai apoi aspectele de **formă** (posibilitatea formulării verbale și eventuale exigențe de formularistică) și de **cuprins** ale cererii, obligațiile pozitive de **informare prealabilă**, constituirea **formațiunii de judecată** în trecut, în prezent și în alte sisteme de drept cu identificarea măsurii în care soluția **actuală** adoptată de legiuitorul nostru poate fi considerată concordantă cu **exigențele** convenționale, garanțiilor privind **termenul** de formulare cu accent asupra **duratei** și **naturii** juridice a termenului și garanția contra arbitrarului constând în obligația de **motivare** a încheierii date asupra cererii de acordare a ajutorului, cu analiza rigorile convenționale vizând **durata** rezonabilă a procesului prin includerea intervalului aferent soluționării cererii de ajutor în cadrul duratei procesului, cerințele convenționale de soluționare în **timp** util a cererii de ajutor public judiciar, cu examinarea corespunzătoare a efectelor juridice ale judecării cererii ori, după caz, a căii de atac fie înainte, fie concomitent cu soluționarea cererii de ajutor public judiciar, consecințele juridice ale obligativității formulării unei cereri de ajutor cu privire la taxa stabilită în cadrul **fiecărei etape** procesuale și compatibilitatea acestei necesități cu prevederile art. 6 § 1 din Convenție și **suportarea** sumelor acordate cu titlu de ajutor public judiciar, inclusiv sub aspectul compatibilității cu prevederile art. 6 § 1 din Convenție.

Capitolul 3 evaluează garanțiile procedurale privind **calea de atac** din materia ajutorului public judiciar cu privire la plata taxelor judiciare de timbru.

Pornind de la premisa că în dreptul nostru există calea de atac a cererii de reexaminare, examinez măsura în care standardul jurisprudențial european impune Înalțelor Părți Contractante obligația instituirii unei **căi de atac** în materia ajutorului public judiciar cu privire la plata taxelor de timbru. Analizez apoi dacă, în cazul consacării unei căi de atac, judecata în primă instanță și, eventual, în calea de atac ar trebui să aibă natură **judiciară** și dacă sistemul nostru de drept respectă rigorile jurisprudențiale ale forului strasbourghез.

În continuare examinez cerințele de **independență** ale formațiunii de judecată care soluționează calea de atac, prilej cu care analizez măsura în care standardul jurisprudențial impune ca cererea de reexaminare să fie soluționată de o instanță **superioară** în grad celei care s-a pronunțat asupra cererii de ajutor public judiciar și garanțiile privind **motivarea** hotărârii pronunțate asupra căii de atac.

Pornind de la analiza **eficacității** teoretice și practice a sistemului de ajutor public judiciar *lato sensu* român (punctele forte) și a **dizabilităților** (slăbiciunilor) acestuia, **Titlul 3 al Părții a II-a** urmărește să contureze un ansamblu integrat și corelat de **măsuri** de corectare și de îmbunătățire a actualului sistem.

Capitolul 1 grupează **garanțiile** concrete de care dispune sistemul nostru de ajutor public judiciar (creionat inclusiv de mecanismele autohtone de reglare a cuantumului taxelor judiciare de timbru) vizând reglementarea ca atare a unei scheme de ajutor public judiciar, informarea potențialilor solicitanți, eventuale costuri generate de prestarea serviciului public al acordării ajutorului public judiciar, formele de acordare, scutirile legate de un anumit statut, aria de aplicare, eventuala severitate a criteriilor de eligibilitate și flexibilitatea în aplicarea acestora, reglementarea unei căi de atac, obligațiile pozitive subsumate rolului activ al instanței, consecințele juridice ale neplății taxei până la soluționarea binomului de cereri de ajutor și, respectiv, de reexaminare și, în final, soluționarea cererii de ajutor și a cererii corespunzătoare de reexaminare.

În continuare sunt examinate **carențele** sistemice și cele generate de practica judiciară care au aptitudinea de a **diminua** ori, după caz, chiar de a **anihila**

eficiența acestui sistem și măsura în care acestea ar putea conduce în practică la încălcarea dreptului de acces la o instanță. Asemenea deficiențe au în vedere faptul că este posibil ca justițiabilii lipsiți de pregătire juridică să nu cunoască faptul că este disponibil un mecanism de acordare a ajutorului, condițiile și alte detalii inerente accesării, că judecătorul dispune de o marjă prea mare de apreciere prilejuită de o reglementare lacunară, că lipsește în mod frecvent o analiză a instanțelor cu privire la elementele de pasiv ale patrimoniului solicitantului, că pragurile fixe de eligibilitate financiară sunt în prezent nerealiste și acest punct nevralgic nu este întotdeauna surmontat de o flexibilitate judiciară în soluționarea cererilor de ajutor public judiciar, că nu este posibilă cenzurarea, într-o fază procesuală ulterioară, a soluției date asupra ajutorului public judiciar, că se poate întâmpla să se respingă cereri de ajutor judiciar împotriva unei hotărâri de dare în debit pe considerente formale de inadmisibilitate, că au existat situații în care instanțele au constatat că cererea de ajutor judiciar *lato sensu* rămâne fără obiect ca urmare a plății taxei judiciare de timbru ori au constatat că este caducă ori că a rămas fără obiect cererea de ajutor judiciar *lato sensu* sau, după caz, de reexaminare, ca efect al soluționării căii de atac în considerarea căreia a fost formulată.

Prizonier al ideii că accesul la o instanță nu are cum să aibă eficiență juridică în absența unei scheme de ajutor public judiciar bine puse la punct, pornind de la temele majore de reflecție care se degajă din cuprinsul prezentei teze și de la particularitățile reglementării autohtone, *i.e.* nivelul taxelor judiciare de timbru, aria de acoperire a solicitanților și nivelul pragurilor legale fixe de eligibilitate financiară, în *ultimul capitol* am sistematizat propunerile pe care le-am socotit benefice pentru **ameliorarea** și **îmbunătățirea** legislației naționale menite a contracara provocările actuale, a revigora demodatul sistem național actual și, de ce nu, chiar pentru a „reinventa” sistemul actual utilizând exemplele testate în timp de legislațiile Înalțelor Părți Contractante.

Pornesc de la identificarea **trăsăturilor** pe care ar trebui să le aibă un **sistem** de ajutor public judiciar eficient și a **directiilor** pe care ar trebui să le urmeze intervenția legiuitorului autohton.

Analizez apoi ce ar trebui schimbat și adăugat (a) în materia principiilor procesului civil și a celor care guvernează ajutorul public judiciar, (b) pentru a crește gradul de conștientizare și de diseminare a informațiilor vizând ajutorul judiciar în rândul justițiabililor ca parte a dreptului la informație juridică, (c) sub aspectul unei metodologii unitare de determinare a elementelor de calcul ale veniturilor, ale cheltuielilor și ale sumelor pe baza cărora se evaluează acordarea ajutorului, (d) în materia formelor de acordare sub aspectul extinderii și, respectiv, în mod specific în materia eşalonării, raportat la particularitățile acestei forme de ajutor, (e) în materia termenelor și (f) sub alte aspecte administrative și procesuale.

Explorez măsura în care mecanismul **finanțării private** și, respectiv, cel al **polițelor** de asigurare pentru protecție juridică ar putea reprezenta, în viitor, o reală rută **alternativă** ori numai una **complementară** la sistemul de ajutor public judiciar.

De asemenea, examinez și dacă s-ar impune **suplimentarea** paletei de **forme** de ajutor cu cea constând în acordarea de către stat a unui **împrumut** pentru plata taxei judiciare de timbru și, respectiv, dacă sunt necesare modificări în **compunerea completului** forului decident în materia cererilor de ajutor public judiciar.

Partea substanțială a lucrării se încheie cu segmentul rezervat problemelor științifice soluționate, rezultatelor preconizate, relevanței acestora și

concluziilor, succedate, în mod formal de sursele **bibliografice** întrebuintate în conceperea lucrării.

III. Concluzii

Dacă ar fi să formulez o *concluzie* generală optimistă aş spune că, pe fundalul consacării prin norme naționale principial accesibile și previzibile a ingerințelor patrimoniale constând în taxe judiciare de timbru și a existenței unui scop mercantil, dar legitim pentru instituirea acestora, judecătorul este echipat cu un mecanism de analiză concretă și detaliată a **proporționalității** taxelor judiciare de timbru menit să dea eficiență juridică criteriilor de măsurare și de ajustare a nivelului taxei, prin raportare la cerințele de eligibilitate consacrate de lege și la criteriile stabilite pe cale pretoriană de forului strasbourghез în cadrul a **două** posibile **judecăți judiciare** specifice ajutorului public judiciar *lato sensu* autohton, mecanism principial **eficient** în practică și principial suficient dotat cu **garanții** contra arbitrariului sub aspectul formelor de acordare, cu privire la judecata cererii și la calea de atac.

Dar, așa cum am văzut, sistemul este perfectibil în prea multe privințe; n-am de unde să știu ce va urma; mi-e teamă însă că justițiabilii români nu (mai) au așteptări de la statul român în privința asumării unor responsabilități reformatoare în general și în special în direcția celor propuse și, de aceea, nu văd un viitor întemeiat pe speranță; și nu numai pentru că statul român are mai mereu alte teme și alte ținte și astfel direcțiile propuse nu ar fi „profitabile”; ci și pentru că, privind retrospectiv, modalitatea de abordare **reactivă** a statului român reflectă un anumit *modus operandi* care nu îmi oferă niciun strop de siguranță că statul român va continua progresul pe drumul început în **absența** unui **presiuni** a Curții Europene concretizată în constatarea unor încălcări ale art. 6 § 1 din Convenție în sfera ajutorului judiciar (lipsă ce ajunge să creeze în timp iluzia încrederii și infailibilității); nădăjduiesc totuși că situația se va îmbunătăți și fără un imbold venit pe filieră strasbourghезă; sper că distanța dintre aspirație și punere în practică să nu fie atât de mare precum ar părea; am credința că receptarea măcar a unei fărâme din pachetul de soluții propuse pentru ameliorarea neajunsurilor legislației naționale din cuprinsul acestei lucrări va putea aduce dreptul de acces la o instanță mai aproape de finalitatea sa. Condiția ar fi însă ca acestea să figureze ca prioritate pe agenda legiuitorului.

Viitorul nu-mi aparține; îi aparține legiuitorului. Este dificil de preconizat traiectoria pe care o va lua dezbaterea din jurul geografiei schemei de ajutor public judiciar *lato sensu* cu privire la plata taxelor judiciare de timbru și cum se vor scrie paginile viitorului; nu știu nici ce va urma în plan național, dar dacă ar fi să ne bazăm pe antecedente, ne putem aștepta în mod rezonabil la viitoare încălcări ale art. 6 § 1 din Convenție.

Însă subsecvent revizuirii acestei lucrări va urma etapa **recoltării**; o etapă în care vor putea fi evaluate roadele sale în raport de evoluția doctrinei și a jurisprudenței și de eventualele măsuri legislative ce ar fi luate în arhitectura normativă autohtonă din domeniul tezei de față. Cum *finis origine pendet*, independent însă de prognozele normative, judiciare (interne ori externe) ori doctrinare care s-ar putea realiza, nădăjduiesc că am izbutit să aduc un aport consistent în progresul cunoștințelor din domeniu și o contribuție majoră unei **problematici** tratată secvențial și **lacunar** până în prezent care să servească drept nouă temelie pentru cercetările ulterioare și drept inspirație pentru legiuitor și pentru jurisprudență; sper ca analiza întreprinsă, **rezultate** sale, **argumentele** pe care acestea se sprijină și **explicațiile** oferite vor fi de un real **folos** pentru întreg spectrul de experți în domeniu care își doresc o specializare continuă, fie ei teoreticieni ori practicieni, prin **îmbogățirea** cunoștințelor în domeniu; sunt încrezător în faptul că, fără a scuti de recursul la consultarea surselor originare, prezenta lucrare este

în măsură să coaguleze cercetări viitoare și analize **mai în adâncime** a temelor evocate. M-aș bucura tare mult să văd că tezele și argumentele prezentate, dar și cauzele citate vor suscita interesul practicienilor și vor fi întrebuințate prin adevare la context de avocați, de consilieri juridici, de justițiabili și astfel își vor găsi o reflecție în practica judiciară.